

Национална установа Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј Штип

НАРОДНАТА НОСИЈА ВО ОВЧЕ ПОЛЕ

ВЛАДИМИР ЈАНЕВСКИ

Национална установа Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј Штип

НАРОДНАТА НОСИЈА ВО ОВЧЕ ПОЛЕ

м-р Владимир Јаневски

ШТИП

2012

Издавач:
Национална установа
Завод за заштита на спомениците на
културата и Музеј - Штип

Директор:
Зоран Читкушев

Фотографија и дизајн:
Александар Даутовски

Рецензенти:
Ангелина Крстева
проф. д-р Мирјана Мирчевска

Превод на англиски:
Наташа Стерјова

Лектор:
Раско Лозаноски

Соработници:
Бети Иванова
Славе Горгиев

СОДРЖИНА:

1. ЕТНОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ
НА ПРЕДЕЛОТ ОВЧЕ ПОЛЕ 7

2. ОСНОВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ
НА НОСИЈАТА ВО ОВЧЕ ПОЛЕ 12

3. МАШКА НОСИЈА 17

3.1. СОСТАВ НА МАШКАТА НОСИЈА 17

КОШУЛА 18

ГАКМ 20

САВРНА-ЛИТАРКА 20

ПОЈАС 23

БРШИЈАЛКА 24

БУГА 25

ЕЛЕЧЕ 26

ДОЛАМА 28

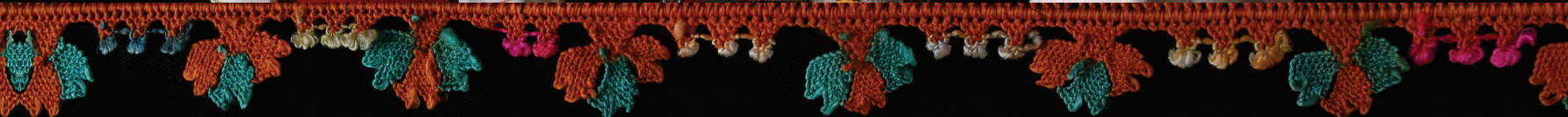
КОЖУВ 29

КВНТЕШ 29

НАКИТ 31

ПОКРИВКИ ЗА ГЛАВА 31

ЧОРАПИ И ОБУВКИ 32

4. ЖЕНСКА НОСИЈА 36

4.1. СОСТАВ НА ЖЕНСКАТА НОСИЈА 38

КОШУЛА 38

МАНТА 46

ЕЛЕК 47

СУНИЦА 50

РАТЕРИЈА 51

ПЕШКИР 52

БРШИЛАКА 58

ЕЛЕЧЕ 60

ПОКРИВКИ ЗА ГЛАВА 66

НАКМТ 88

ЧОРАПИ И ОБУВКИ 90

5. ЧЕШЛАЊЕ 93

6. НЕВЕСТНИСКА НОСИЈА 94

7. ДЕТСКА НОСИЈА 101

8. ЗАКЛУЧОК 102

SUMMARY 103

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 106

СПИСОК НА ИНФОРМАТОРИ 107

ТЕРМИНОЛОШКИ РЕЧНИК 108

1. ЕТНОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕДЕЛОТ ОВЧЕПОЛЕ

Овче Поле е пространа рамнина сместена во централниот ден на Балканскиот Полуостров.¹ Од географски аспект таа се протега на запад до реката Вардар, почнувајќи од устието на реката Пчиња; по течението на Вардар до нејзиниот состав со реката Брегалница, на исток граничи со Злетовска Река; на север градиштанската височина го дели од кумановската област, а на југ се граничи со реката Брегалница.² Меѓутоа, овие географски граници не се поклопуваат со етничките граници од причина што носијата во Овче Поле по начинот на облекување и украсување, како и други делови и елементи од народната култура, продолжува и во соседните области, предели и региони: Лакавица, Кочанско Поле и Злетово во кратовскиот регион³ истовремено зафаќајќи и дел од Радовишко Поле. За непоклопувањето на етничките со географските граници укажува и Ј. Трифуновски.⁴

Во пишаните извори Овче Поле се сретнува во XI век.⁵ Во минатото тоа било крстопат на многу историски и културни случувања, така што самата местоположба на регионот овозможувала комуникации со другите поблиски и подалечни предели. Податокот дека тука поминувале повеќе патни правци укажува дека Овче Поле имало богато културно и историско минато. Со доселување на Турците овде се изменила демографската структура.

Жители од село Градеште, 1936 година

Воведувањето на даночен систем зад кој стоеле турските великопоседници како и оформувањето на турските чифлици, довело до огромни промени во начинот на живеење и опстојување на овој простор. Евидентните промени извршиле големи културни влијанија, главно во корист на турската ориентална култура.⁶

Повеќе автори кои пишуваат за минатото на Овче Поле, го опишуваат како предел во кој владеела голема сиромаштија.⁷ Имало периоди кога во целата област се случувале дури и масивни иселувања⁸ што укажува на фактот дека во овој регион не можеле статично да се задржат некои постари форми од областа на народната материјална култура.

Може да се претпостави дека споменатите иселувања придонеле оваа пределска целина да не добие третман на заокружено јадро, туку селата да се припојуваат административно главно во рамките на соседните градски центри. Според ваквата административна поделба, во стручната литература, овчеполските села ги сретнуваме како составен дел од: Кумановската, Скопската⁹ и Штипската област.¹⁰ Имено ваквите поделби повеќе биле географски или политички отколку етнички.

Девојки од село К'тање, 1936 година

Во периодот на турското владеење населението кое живеело на овој простор било од мешан карактер. Најголем број на населението биле Македонците, потоа Турците и Власите. Турското население потекнувало од два етнички групи: Јуруци и Коњари. Првите се занимавале со сточарство но често биле во воена служба во организирани воени единици¹¹ додека Коњарите биле земјоделци.¹²

Влашкото население е номадско кое било често на поминување во Овчеполието, главно во зимскиот период.¹³ Со затворањето на државните граници во 1912 год., целокупното сточарско население, како македонското така и влашкото, престанало да ги користи пасиштата во егејскиот дел од Македонија¹⁴ преминувајќи на тој начин во население коешто постепено ќе се преориентира кон земјоделство. Во периодот на турското владеење мешовитиот состав на населението во Овче Поле го правеле и доселените Черкези.¹⁵

Населбите во Овчеполската Котлина се од збиен тип и најчесто се поделени на маала. Според положбата се именувани како: Долно, Средно и Горно Маало, често пати овие маала се делат и по родовите како на пример: Неделковска и Антевска Маала во с.Малино; Ташевска, Шијаковска, Поп-Крстевска маала, во Немањици итн.¹⁶

Млади невестини во носија за свечена пригода

Во периодот на турското владеење селата имале специфичен изглед. Од економски аспект повеќето од нив биле претворени во чифлици на чие чело стоел турски бег.

Македонското население во Овче Поле се именува за Которско или како Которци,¹⁷ а целиот предел со терминот Которлук. Овие називи датираат од подалечното минато и резултираат од стари културни традиции.¹⁸

Во таа смисла е впечатлив податокот добиен на теренските истражувања каде информаторите Которлокот стрикно го делат од другите соседни области, па знаат да кажат: “од с. Орашац натаму **белосјаки** од Крива Река **црноцупки**,¹⁹ од Горно Коњари преку Пчиња, **Блаќани**, **ние сме си Которци**”,²⁰ што на извесен начин и соодветствува со истражувањата на досегашните истражувачи.²¹

Според досегашните сознанија едни истражувачи пределската целина Овче Поле, во етнографска смисла, ја сврстуваат во Средовардарската етнографска целина²², а според други во Горновардарската етнографска целина.²³ Во најново време има укажувања дека истата припаѓа на Шопско – Брегалничката етнографска целина.²⁴

Млади невести од село К'тање, 1936 година

Празнична обредна поворка во село К'тање, 1936 година

2. ОСНОВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА НОСИЈАТА ВО ОВЧЕ ПОЛЕ

Гледана од повеќе аспекти, за носијата од Овче Поле може слободно да се каже дека претставува форма на облековна култура врз која се напластиле разни културни влијанија. Сепак, доминантно место зазема Турско – ориенталната, што можеби е и логично со оглед на местоположбата на оваа котлина како и етничката структура на населението во минатото.

Значаен показател за ориенталното влијание се, секако, специфичните ткаенини. Поточно, станува збор за **кенарното платно** од кое се изработувале женските и машките кошули како и платното **алаџата – шареното** од кои се изработувале претежно женските и дел од машките горни облеку. Иако овие облеку изработувани главно од ткаеници со ориентално потекло според кројот тие ја зачувале првобитната форма што некои истражувачи ја толкуваат како старобалканска или старословенска културна појава и како такви припаѓаат на динарскиот тип на облеку.²⁵

Сновање на платно, село К'тање, 1936 година

Показател претставува и отсуството на вез иако и во овој регион везот се сретнува во вид на ситна везена бордура по крајните делови на долниот дел од женските кошули и на нивните ракавни завршетоци именувани со народен термин **девојчиња**. Причините за отсуството на вез засега останува недоволно јасен. Наместо вез украсувањето е заменето со една, секако, понова појава со украсни тантели во вид на декоративна бордура на долниот дел од ракавите, по рабовите од покривките за глава познати како **сорки**, **цуцки** и **ои**. Овој начин на украсување претставува дополнителна потврда за ориенталниот карактер присутен во оформувањето на оваа носија.²⁶ Отсуството на женски горни клашнени или платнени облекувања се толку карактеристични за некои делови од Западна Македонија што може да се смета како укажување за трансформациите што ги претрпела во таа смисла овчеполската носија. Може да се претпостави дека свој удел во ова имале веќе споменатите струења и доселувања што се случувале на овој терен. Потврда во прилог на ваквата претпоставка е наметнатото ориентално влијание. Наспроти отсуството на горни клашнени и платнени облекувања може да се констатира дека подолго се задржал начинот на облекување кој што може да се поврзе со некои, постари облекувни форми на што укажува облекувањето на двете специфични горни облекувања направени од **алаца** – **шарено** со назив **елек**. Како што е познато носење на два елека еден врз друг се носи во периодот на невестинството²⁷, а при ваквото носење на горниот елека предниците, поточно **полите**, му се завртуваат наназад. Инаку, ваков начин на носење на горни облекувања се сретнува во повеќе краишта на Македонија.²⁸

бркана алаџа

алова алаџа

текерлија кенар

прав кенар

бришанка – прави редови

Чешлањето на косата во една плетенка и придодавањето на ситни плетенчиња-**коцељ** застапено во овој предел, е исто така, стара форма констатирана во повеќе краишта во Македонија.²⁹ Во овој регион и таа може да се протолкува како остаток од некогашните културни традиции што биле карактеристични како во, овој регион, така и многу пошироко.

Според А.Петрушева, за разлика од женската, машката носија зачувала многу постари и архаични облеку кои се надоврзуваат на стари културни елементи карактеристични за Старите Словени.³⁰ Укажувањето во таа смисла го гледаме преку застапеноста на долгата плетена кошула во комбинација со **гаките** и зимните класнени горни облеку како и долните облеку **сиври** и **литарки**.³¹ Според расположливите податоци во минатото мажите носеле **долама** од темна класна долга до колковите со долги ракави. Многу интересно е дека оваа облеку се заменила со ориентална облеку наречена **антерија** иста по крој како доламата само направена од **алаџа – шарено**.

Во летниот период мажите носеле **елеци** кои биле во тесна врска со ориенталниот стил на облекување. Како сточарска облеку се носи **кунтеш** и **кожу** кои се врзуваат со старите сточарски културни традиции.

Посебно карактеристичен дел од составот на машката носија претставува скутината именувана со термниот **вута**. Самиот назив **вута** или **фута** потекнува од турско – арапското јазично подрачје.³² Овој облекувен дел претставува уште еден показател за инфилтрирањето на облекувни елементи од турско – ориентален карактер. Се носи од најмала возраст и станува како нераскинлив дел од длабоката старост. Инаку, како што е познато, скутините како составен дел од машката носија се носат на еден поширок простор низ Македонија.³³

Носијата во Овче Поле, за разлика од носиите од Западниот дел на Македонија е поедноставна, меѓутоа според месниот, односно според локалниот вкус, таа е единствена, па така, фалејќи ја знаат да кажат: *Нашата носија беше толку убава, дрво да облечеш ќе заличе*.³⁴

3. МАШКА НОСИЈА

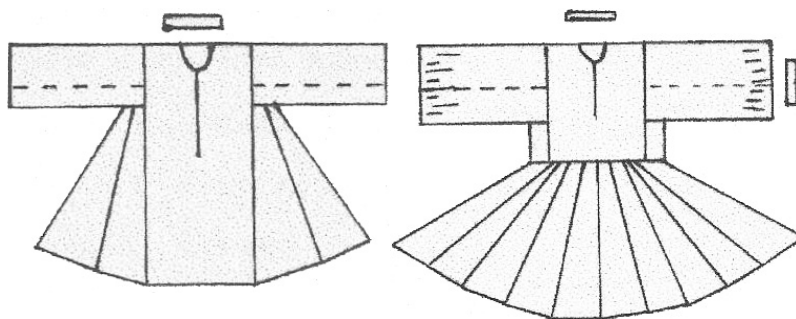
Сновен облековен елемент е кошулата **тоска** или **ајта**. На долниот дел од телото се облекуваат **гаките**, а на нозете **чорапи**. Половината се препашува со **појас** врз кој се врзува **вута**. Карактеристичен горен облековен дел е **елек** од **алаџа** или **шарено**.

Во составот на машките носии е носењето на неколку **бришалки** (домашно ткаени крпи). Тие се носат над скутината, предиплени и заденати во појасот во вид на крст, па оттаму се нарекуваат крст бришалки, потоа една околу вратот а со една се преврзува главата.

Ваков состав на носија се носи, главно, во летниот период. Зимскиот состав го сочинуваат клашнените облеку: **сиври** и **литарки**, од горни облеку се носело: **долама**, **кунтеш** и облеката **џубе**. Најтипична горна зимска облеку е **кожу** што се јавува во неколку вида.

Млади мажи на собор, село К'тање, 1936 година

3.1 СОСТАВ НА МАШКАТА НОСИЈА

КОШУЛА

Кошулата е кроена од кенарно платно и тоа најчесто од **шалко** кенар, еден од поубавите кенари во овој регион. Таквите кошули се именуваат како **тоски**.³⁵ Во горниот дел таа е кроена од следните кројни елементи: **преден** и **задан стан**, **бочњаци** и **рукави**. На струкот е сечена и на тој дел се зашиваат **дванаестте** **платна** клинасто кроени, со што се добива потребна ширина; ракавите на оваа кошула се набрани во **рокла** (манжетна) на кои се извезени ситни орнаменти во техника на крстиња.³⁶ При ширењето на **тоската**, долниот дел од составните платна се предиплуваат во вид на плисе – се **врчкаат**, па оттука и терминот **врчкана тоска**.³⁷ Поради плисираните – **врчканите** ефекти на долниот дел од кошулата честопати на терен за тоската информаторите знаат да кажат дека **кога мажите играа на оро, тоската беше како чембер**.³⁸ На долниот раб украсена е со ситни исплетени **сорки** од свилени конци во природна **нем’стена** боја. Сорките на тоската се плетат **направо** (директно на самото платно) **без гајтанче** за разлика од сорките наменети за женските кошули,³⁹ кои исклучиво се плетат како готови декоративни бордури.

Постојат податоци дека кон крајот на XIX век се носеле и **тоски од богасија** (купечко платно) кроени со **петнаесет** **платна**.

Во овој регион застапен е и уште еден вид на кошула, кроена од **преден** и **задан** стан, **рукави** и **три бочњаци**, поинаква од кошулата **тоска**. Оваа кошула е изработена од домашно бело платно со широки отворени ракави или приспособени во манжетни **рокли**. Се сретнува со називот **ајта** и како таква е главна карактеристика во составот на машката носија од соседниот предел Скопска Блатија.⁴⁰ Овој вид кошули **ајти** ги носеле, главно, постарите мажи што на извесен начин претставува интересен пример што укажува на постарите културни традиции. Паралелно со погоре опишаните кошули, во зимскиот период се носи **кратко кошулче**, покус од претходните за да може како такво да се вовлече во **сиврите** или **литарките**. Ваквото кошулче кроено е од кенарно или обично бело платно од следните делови: **преден** и **задан стан**, по еден **бочник** од страните и **рукави**, набрани во пределот на китката од раката со **рокла** (манжетна).

ГАЌИ

аќите скоро секогаш се направени од кенарно платно. Во струкот се набираат со **гаќник**. Во горниот дел и турот се пошироки, а во долниот дел од листот на ногата се стеснети. Тие се носат во летниот период, во зимно време гаќите имаат функција на долна облека и се носат под **литарките** и **сиврите**.⁴¹

СИВРИ – ЛИТАРКИ

арактеристични облеку за долниот дел од телото се **сиврите** и **литарките**, изработени се од волнена домашна ткаенина, од природна боја на волна темнокафена или бела. Примероците од поново време се изработувани **м'стени** односно црно бојосани. По крој се многу слични на гаќите и се носат главно во зимниот период облечени врз гаќите. Разликата помеѓу **литарките** и **сиврите** е таа што литарките се без гајтански апликации додека сиврите секогаш по рабовите се украсени со црни гајтански апликации. Според теренските истражувања и едните и другите се од **четворно** ткаена ткаеница.⁴² Според терминот **литарки** може да се претпостави дека најверојатно некогаш **литарките** биле лито ткаени. Изработката од лито ткаеница е од причина што истите се носат главно во секојдневните пригоди или работни денови.

Во поново време мажите започнале да носат **палтолони**, како и претходните изработени од домашна волнена ткаенина, но по европски крој. Во врска со продирањето на културните придобивки од соседните градски центри и пошироки интересен е примерот со една девојка од с.Ерџелија која се омажила во с.Преод. Имено, таа како понапредна во новата средина, го натерала својот маж кој по професија бил терзија да соши **палтолони** а при тоа изоставаќи ги дотогашните постари облековни делови носени до тогаш. По овој настан тој им сошил и на неговите браќа панталони иако во почетокот мештаните нерадо ја прифаќале оваа новина од с.Ерџелија.⁴³

Сотекот навремето се повеќе сеширела градската култура на облекување со што се повеќе се прифаќале новите културни придобивки.

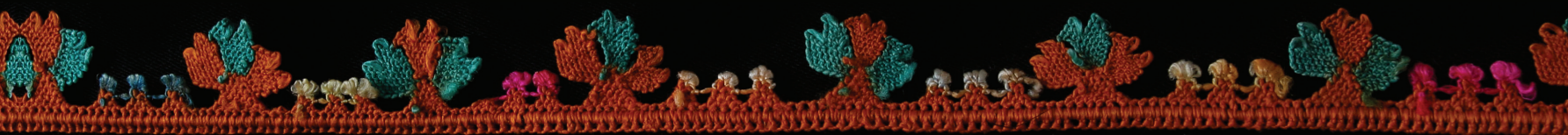

ПОЈАС

 Појасот е долг до пет метри а широк околу четириесет сантиметри, се препашува околу половината и го држи мажот во исправена состојба. Појасот како важен и составен дел од носијата, ткаен е од волнена преѓа во техника четворно. Појасите се со вткаени ситни линеарни шарки по целата должина, во комбинација со шарки и по ширината. Интересно за машките појаси од овој крај е тоа што се сретнуваат во неколку варијанти, главно различни според доминантноста на боите. Така, на пример, се сретнуваат појаси како: **зејтинлија појас, кавелија појас, алов појас, црн појас** итн.⁴⁴

алов појас, зејтинлија појас, црн појас

БРИШАЛКИ

Како дополнителен дел од носијата се ткаени крпи од една дипла со должина до еден метар. На краевите се украсени со ситна линеарна орнаментика но се јавуваат и подоминантни мотиви. Особено е интересно носењето на повеќе вакви крпи кои го красат мажот во празничните и во свадбените денови. Овие крпи го носат називот **бришалки**. Една бришалка се носи на главата префрлена и заврзана зад тилот, две на појасот прекрстени една врз друга⁴⁵, една преку вратот слободно префрлена и со краевите слободно надвиснати над елекот во градниот дел.⁴⁶

БУТА

вој дел од носијата е еден од најкарактеристичните делови од составот на машката овчеполска носија. Како што е познато, таа се носи и во делови од соседните пределски целини, но во оваа смисла овој предел е еден од централните во Македонија.

Скутината е составена од две дипли во прави линеарни шарки во комбинација на црно-бело. Во долниот дел има вткаени орнаменти со зооморфни, вегетабилни и антропоморфни претстави. Орнаментите се ритмички распоредени во фриз наречен **пласта**.⁴⁷ Основата на скутината најчесто е памучна додека јатокот е волнен. Кога се носи на телото се придржува со волнени врвки **крајки** кои се прекрстуваат одзади и се заврзуваат нанапред. Во работни денови мажите скутините ги носат пуштени надолу, додека во празнични денови едниот крај се подига и се зафаќа во крајката. Според добиените теренски информации како и според достапната стручна литература, во овој регион мажите носеле скутини **од век, од пред турско**⁴⁸. Скутината како составен дел од машкото облекување, мажите ја носеле од најраниот животен период до крајот на животот. Масовно се носела, главно, до периодот помеѓу двете светски војни. Последно доносување на скутини е застапено до денешни дни, така што во некои селски средини може да се забележи повозрасни луѓе кои сеуште носат скутини, главно, во работни прилики.

ЕЛЕЧЕ

 лечето спаѓа во горни машки облеку, изработено е од бели клашни или **пребирана алаџа - шарено**. Долго е до струкот, без ракави и се закопчува под левата мишка и на левото рамо. Најубавите елечиња за млади мажи се правеле од бели клашни со црни гајтански апликации, но исто така, се носеле и елечиња од **алова алаџа**. Аловите елечиња биле скоро секогаш украсувани со ширити наречени **кривалиња**, со домашно сукани конци **оптока** и со **спринки** (лскавици). Оптоката се ставала по сите рабови притоа, обликувана со мали јазли нарекувани **сорки**. Украсите што на овој начин се изведувале со **бел ширит кривале** имале разни називи, како што е случајот со декоративното решение наречено **куклички**.⁴⁹ На елечето наменето за свечени прилики, од едната страна им се пришивало и **џепче** кое главно имало естетска функција. Истото можело да биде направено од монистра или од **алаџа опточено со црна оптока** и украсено со **ширит кривале**. Секојдневните елечиња најчесто се изработувале од **бркана алаџа** со скромна оптока и без џеп; нив ги носеле луѓе од најразлична возраст, но најчесто средовечни и постари мажи.⁵⁰

ДОЛАМА

оламата е горна облека со долги ракави, долга до колковите и направена од клашни со природна бела или темнокафена боја. Според постарите информатори, доламата се украсувала со црни гајтани. Слична облека на доламата е облеката **антерија**, по крој иста како и доламата само што наместо клашна, била направена од **шарено** платно **алаџа**. Двете облеку биле во составот на зимската носија.

Според некои информации, покрај овие облеку се носела и **гуња**. Таа се носела во периодот на младоженството, односно како горна облека која обавезно се облекувала на денот на свадбата.⁵¹

КОЖУ

 пецијална крзнена облека со локален назив **кожу** се носела во зимскиот период.⁵² Се изработувал од јагнешка и овча штавена кожа.⁵³ Застапени се неколку вида на кожуви. Првиот е без ракави, долг до струкот и претставува карактеристика за млади ергени во зимскиот период. Вториот е долг до колковите со долги ракави и како таков се носи во зимскиот период. Третиот е масивен, долг до петиците со куси ракави или долги ракави кој се носи во студени зимски денови. Овој вид главно го носеле воденичарите, кои како таков го користеле и како подлога за спиење.⁵⁴

КУНТЕШ

 блеката **кунтеш** е специјална сточарска облека, од бела клашна, изработена во вид на пелерина, без ракави, која како наметка се наметнува врз грбот.

Паралелно со терминот кунтеш оваа облека се именува и како **кусак**. Ја носат овчарите префрлена преку кожувот, па оттаму и познатата изрека, дека **овчар без кунтеш и кожу е како без куќа**.⁵⁵

НАКИТ

 собено омилено украсување кај мажите во овој предел се **кустеците од мониистра** кои ги работеле жените како техника на плетење. Тие обично се носат по два прекрстени кустеци еден над друг. Паралелно со **кустеци**, мажите честопати се кителе и со моништрени украс **танче** кое при играта на орото служело за одредување на ритамот во играта. Украсувањето кај мажите е застапено и на капите со пришивање на сребрени монети, но се кителе и со природно цвеќе кое служело како заштита од лоши очи и уроци.

ПОКРИВКИ ЗА ГЛАВА

 о крајот на XIX век мажите главата ја покривале со **фес** врз кој се обвиткувала долга правоаголна бела **крпа** на краевите украсена со рески. Оваа крпа се обвиткувала околу главата во вид на **чалма**. Ергените се разликувале од жените по тоа што не носеле чалма, туку само фес. Секоја невеста за идниот сопруг во своите дарови спремала повеќе **крпи** за да може сопругот да ги носи до длабока старост.⁵⁶ Носењето на чалма околу покривката за глава, се задржало до почетокот на XX век. Во селото Павлешенци се секаваат дека **Коце Маџарски** прв се венчал со **капа**, додека останатите задолжително се венчале со **фес**.⁵⁷ Од тој период започнала да се носи една плитка овална капа, украсена со машински вез – терзиска изработка, која била позната како **комитска капа**. Оваа капа се поврзува со комитлокот и се смета дека ја донеле главно комитите.

Од почетокот на XX век започнува да се носи еден друг вид на капа, односно **капа со стреа** или **тремче** (каскал) на која во некои случаи се префрлала и бришалка заврзана зад тилот; овој вид – градски капи денес ги носат повозрасните луѓе.

ЧОРАПИ И ОБУВКИ

Чорапите се плетат на **пет игли**, освен петицата која се плете на **две игли**. Плетењето започнува од врвот на чорапот наречено **вршче** со орнаменти **секирки**, потоа се плете **ступалото**, кое на горниот дел има **коло**, а на долниот **крива игла** или **ребра**, потоа следува **петата** и продолжува **горништето** кој е орнаментиран со **колја**. На завршниот дел од горништето се сплетени **сорки** меѓу кои се провлекува сукаан волнен конец за да се стегнат чорапите.⁵⁸ Најубавите и репрезентативни чорапи се **колја чорапи** или **колести чорапи**. Долги се до колената, орнаментирани од прстите до **горништето** на чорапот.

моделци од бели клатни
со црни гајтански апликации

колести чорапи, орнаменти: секирки, коло, криџа и гла

колести чорани со ткаени подвески и опинци со резанки

Во секојдневни прилики плетеле обични црни чорапи со дискретни хоризонтални шарки, на ступалото и горништето. Во поново време чорапите се носат еднобојни, најчесто црни и плетени во ластик техника.

Во летниот состав на носијата чорапите се носеле во комбинација со гаќи и тоа над гаќите, додека во зимскиот период најчесто под горните клашнени obleки.

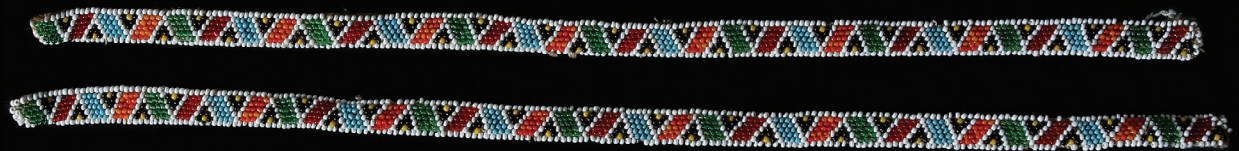
Чорапите во горниот дел се пристегнуваат со ткаени појасчиња **подвески** кои ги има во неколку вида. Најстарите примероци се четворно ткаени, не се воведувани во брдо, туку набивани со **дрвен нож – бијач**, таквите подвески по краевите се украсувани со ситни бели монистри, кои на крајот со испуштените конци од основата формираат орнаментални форми. Истите биле актуелни до крајот на XIX век и биле привилегија, обично, за помладите мажи.

Во почетокот на XX век започнале да се изработуваат и подвески исплетени од монистра, подоцна се изработувале и памучни подвески обликувани од ткаени бришалки.⁵⁹

Посебна специфика за обувањето на нозете биле, **тозлуците** кои биле од бели клашни со црни гајтански апликации. Ги изработувале терзии а се носеле до крајот на XIX век.

Мажите на нозете, најчесто, носеле опинци од свинска и говедска кожа кои си ги изработувале самите за себе. Опинците се составени од составните делови: **оп’нак** (кожата од која се направени опинците), **опути** (низ кои се провираат режанките) и **режанки** (врвки за стегање на опинокот). Паралелно со овие обувки се носеле и **оп’нци сос ремени** – опинчарски производи набавувани од најблиските градски центри.⁶⁰

При крајот на XIX век, во свечени прилики мажите носеле и **емени** направени од црн и црвен **сахтијан**.⁶¹

монистрени подвески

Женско оро со гајдаџија, село К'тање, 1936 година

4. ЖЕНСКА НОСИЈА

Сновен облековен дел е **роклата кошула**. Врз неа се облекува уште една кошула најчесто изработена од платно со **тресен кенар** поради што е позната како **тресена кошула**. Врз овие две кошули се облекува и **кусо кошулче**. Словитиот начин на облекување на неколку кошули една врз друга, честопати со придодавање само на ракави кои понекогаш достигнуваат дури до седум, односно девет кошули еден врз друг. Овој начин на облекување има декоративен карактер, бидејќи секој ракав е украсен со посебни бордури **сорки**. На градниот дел врз кошулата, поточно под елекот, се поставува парче ткаенина наречено **манта**. Врз кошулата се облекува горната облека **елек** од **алаџа** или **шарено**.

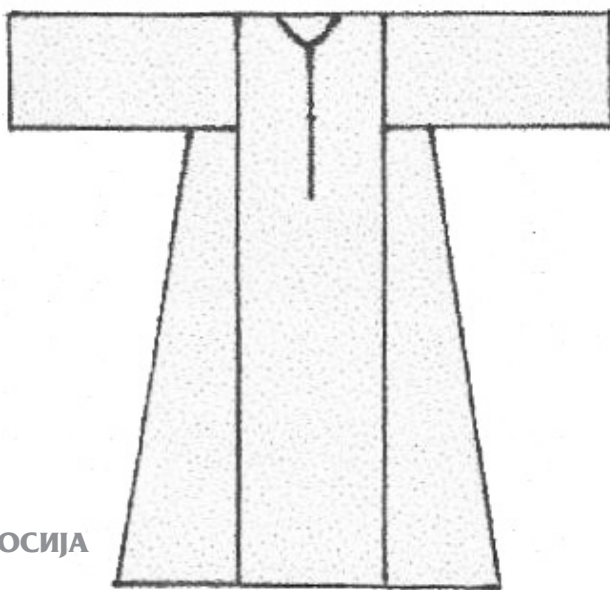
Половината се препашува со појас **суница** врз кој во предниот дел се препашува скутина со локален термин **прав пешкир** или **упреку пешкир со краишта**. Врз скутината се реди ткаената крпа **бришалка**. Надополнувањето на составот на оваа носија го прави и кусото **елече** кое во свечени моменти најчесто се јавува како **срмено**.

Покривањето на глава е разновидно, но најстара форма на забрадување е покривало за главата **бошча** како и неколкуте други видови на забрадувања.⁶² Карактеристично покривало претставува **кавракот** и **црната шамија** кои се украсени **сос сорки**, како еден вид поново градско влијание.

До крајот на XIX век се носеле чорапи со **колца** кои од глуждовите нагоре биле обично бели.⁶³ Како обувки најчесто се носеле **оп'нци** кои самите ги изработувале.

млада невеста, преврзана со
црна свилена тамија сос гранка

4.1. СОСТАВ НА ЖЕНСКАТА НОСИЈА

КОШУЛА

Кошулата е составена од **стан**, **бочњаци** и **рукави**. Изработена е од **кенарно платно** кое се добива со ткаење на памучни, волнени и свилени конци.

Најстариот вид на кенарно платно се изработувало само од памучни конци. Подоцна почнале со придодавање на **мстени**⁶⁴ свилени конци, така што во самото ткаење се добивал пругаст материјал по целата должина. Со комбинирање на памучна основа и јаток од свила или волна се добива ткаенина со различна структура на дебелина. Орнаментиката во сите варијанти е линеарна и е со назив **кенар**. Според употребните материјали кенарот ја менува структурата и може да биде: **прав кенар**, **тресен кенар**, **шалко кенар**, **крстен кенар** итн. Овие видови на кенар биле во мода кон крајот на XIX век.⁶⁵ Од кенарот особено била ценета **тресената кошула** којашто називот го добила според таканаречениот **тресен кенар**, меѓу кенарните платна своја посебна примена имал и **шалко кенарот**⁶⁶ кој се добивал со придодавање на конци во друга боја во основата вдолж преку целата широчина со што истовремено се добивала пругаста ткаенина вдолж ткаеницата. Кошула од вакво кенарно платно била наречена **шалка кошула**,⁶⁷ на која најчесто и се придодавале ракави од **крстен кенар**⁶⁸ што се добивал со ткаење на мешан јаток и основа со конци во друга боја. Наједноставен е **правиот кенар**, всушност, овој кенар е најстар вид на кенарно платно. Кон крајот на XIX век тој се ткаел исклучиво од **чагиви** (кафени) конци, а подоцна почнале да се применуваат **алови** (светло црвени), **зејтинливи** (зелени), **жути** – **ж’лти** (жолти), **пембави** – **шеќерлии** (розови) итн.

кошула крстен кенар

котула рокла со прав кенар
котула со прав кенар
котула со тресен кенар и везена со орнамент девојчиња

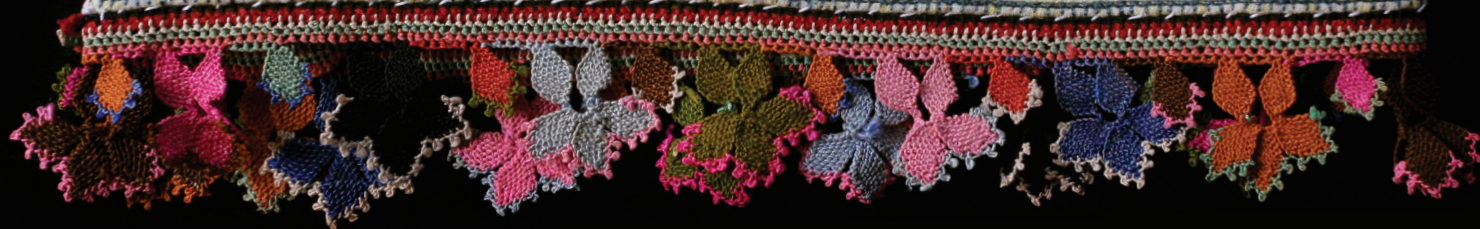

сорки, мотив петлов гребен

Поголемиот број кошули во овој предел се кроени со широко отворени ракави, но се сретнуваат и кошули чии ракави се присобрани со манжетни **рокли**, поради што ваквите кошули се нарекувани **рокли кошули**.⁶⁹ Овој вид кошули во периодот на невестинството е првиот облековен дел врз кој се облекува уште една кошула која е со широко отворени ракави, а врз нив се облекува и **кусо кошулче**.⁷⁰ Кусото кошулче е дел или рудимент од некогашната кошула од која се останати само ракавите и горниот дел.

Декоративните украси во вид на тантели наречени **сорки**, **цуцки** и **ои**,⁷⁰ посебно карактеристични за физиономијата на овчеполската носија се изработуваат во техника на плетење, многу често со придодавање на ситни монистра и л'скавци. При нивната изработка прво започнува плетењето на гајтанче на подлога на снопче од влакна на коњска опашка – **за поубаво да стои сорката по круто**⁷², а потоа над гајтанчето се плете орнаментална форма со разновидни мотиви по форма и големина. Сорките наменети за украсување на ракавите се најчесто најголеми и највпечатливи.⁷³ Техниката на плетење на овие чипкасти украсни детали во народот била позната под името: **зураф**, **власнички** и **мотканки**.⁷⁴

Мотивите се пренесувани по веќе утврдени урнеци, но не е исклучена слободата и креативноста на секоја плетачка да создава нови орнаментални форми, за што сведочи и големото изобилство на варијанти. Меѓу нив застапени се: антрополошки мотиви како – **човечиња**, **девојчиња**, зооморфни, како на пример – **пеперутките**, **утки**, вегетабилни, какви што се – **цунцулиња**, **цветчиња**. Исто така застапени се и многу апстрактни форми, најразлично именувани како на пример: **звездички**, **петлов гребен**⁷⁵ и многу други.

кусо кошулче со талко кенар

кусо кошулче со крстен кенар и сорки ѕвездичките

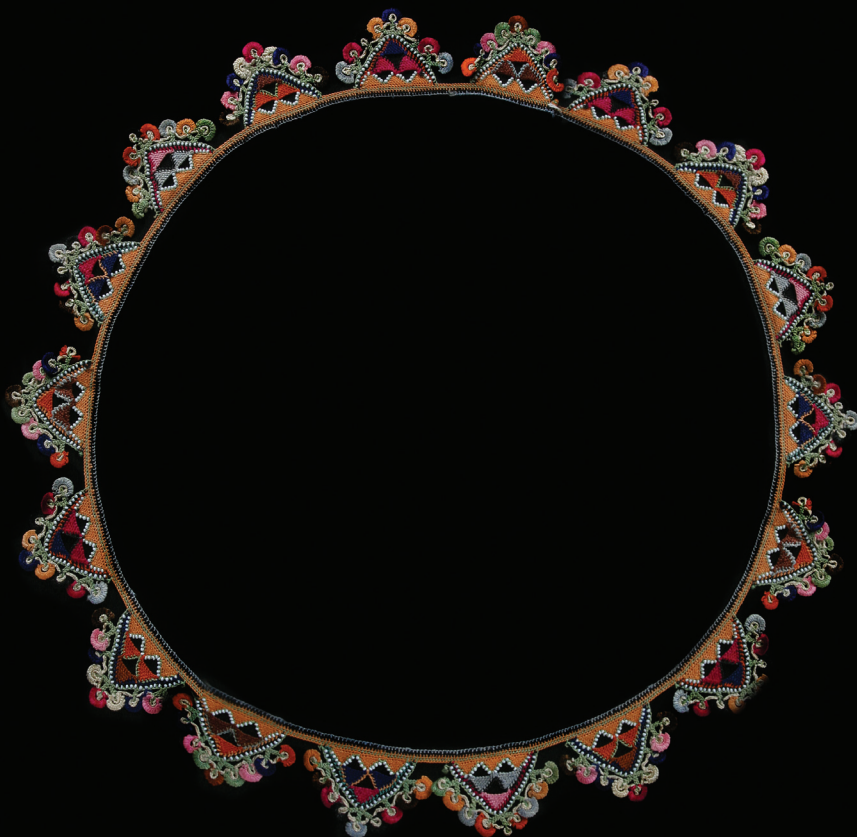

Изработките на сорките се учеле од најмала возраст. Се започнувало уште на десетгодишна возраст. Кај постарата генерација учењето било колективно, во таканаречените **земјанки** – **земник** или **куќарка**⁷⁶. Ова колективно учење не било врзано само со изучување на плетачкиот занает, туку со сите форми на плетачката вештина. Секое женско дете во текот на својот живот требало да го помине овој – еден вид естетско образование.⁷⁷ Се случувало, мострите од сорки која една девојка ќе ги зафатела да не ги покажува на другите, туку скришум ги работеле за да можат на првиот Велигден што следел да прикажат што поубави примероци⁷⁸. Вакво колективно празнично прикажување на мустри и нови примероци е познато во повеќе краишта на Македонија.⁷⁹

Покрај украсувањето со сорки кај постарите примероци на кошули е застапено и украсувањето со вез. Тој е дискретен ситен вез распореден по долниот дел од кошулата и ракавите. Везот е компониран во вид на вертикални линии кои скалесто се спуштаат кон работ; најчесто се сретнува со називот **девојчиња**,⁸⁰ кој можеби е во врска со некогашните везени кошули за кои напоменува и Ј.Хаџи-Василевски во почетокот на XX век.⁸¹

кусо кошунце со прав кенар

сорки за ракави

ракави со сорки петлов гребен

ракави крстен кенар,
основа и јаток од свила

малко кенар

крстен кенар

тресен кенар

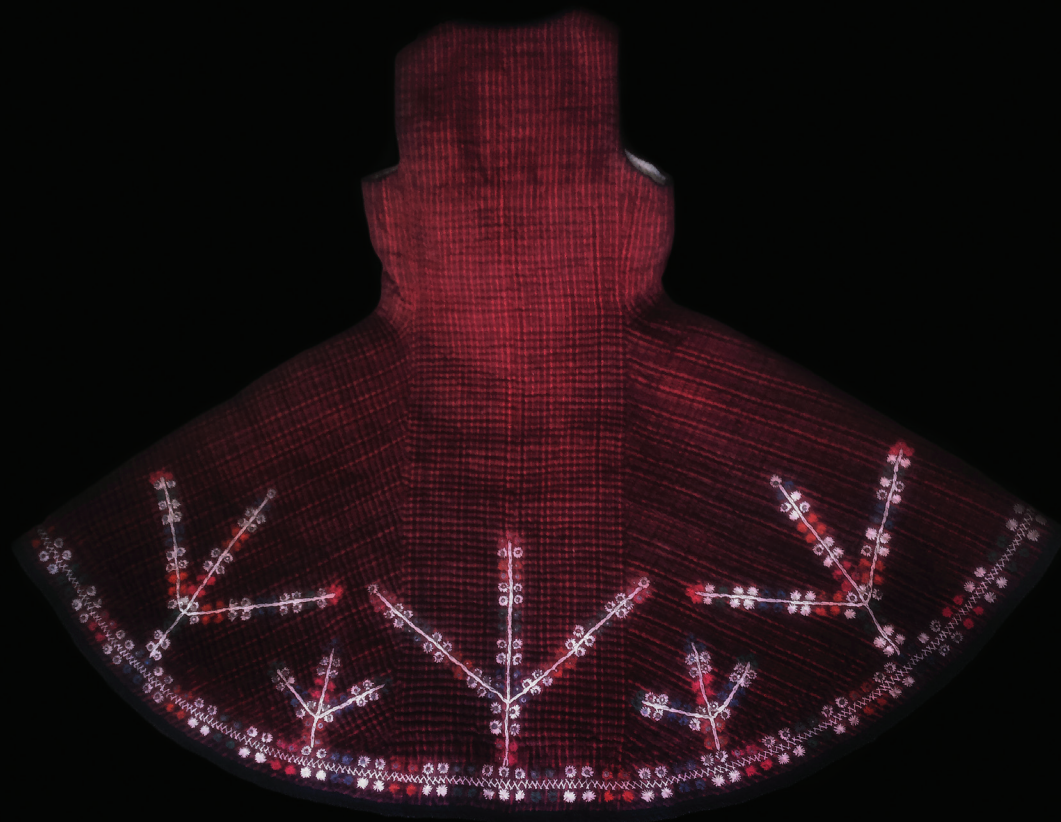
прав кенар

МАНТА

Мантата е парче ткаенина која се носи на градниот дел, врз кошулата врзана околу вратот. Таа е од домашно производство **лито ткаена**⁸² со ситно линеарна орнаментика. Во XX век започнале да се носат **манти** од индустриски материјал **басма**.⁸³

ЕЛЕК

Електот е горна облека составена од **стан** и **поли**. Изработена е од пругаста лито ткаена волнена ткаенина позната како: **алаџа** или **шарено**. Оваа ткаенина е исклучиво од домашно производство. Исткаена се носи на терзија кој ја крои, ја шије и ја украсува. Алаџата е пругасто ткаена во хармонична комбинација од неколку бои од кои едната е задолжително доминантна. Најубава е **аловата алаџа** со доминантна алова – црвена боја во комбинација со **бели, зелени, црвени** и **црни пласти**. Покрај неа мошне застапена е и **бркана алаџа**, главно во темен колорит најчесто со доминантна црна, хармонизирана со **чагиви** (жолти), **алови** (светло црвени) и **зејтинлии** (зелени) риги.⁸⁴ Во зависност од употребената алаџа електот го добива називот како на пример: **алов елек** или **бркан елек**.⁸⁵

Покрај кроењето, шиењето и украсувањето, терзиите го вршат и полнењето на елекот, со коноп од внатрешна страна, кој потоа се потплатува со конопена лито ткаена постава. Освен тоа, тие го вршат и **пребирањето** на алаџата (шиењето заедно со алаџата, конопот и поставата) така што се добива саканата крутост, поради што и самиот елек е наречен **пребиран елек**.⁸⁶ Во овој предел покрај пребираните елечи се носеле и **лити елечи**⁸⁷ направени само од алаџа. Овој вид на елечи обично се носеле во летниот период.

При облекување на елекот, на задниот дел од телото се формираат **четири бока** (глокасто нагласени форми). Колку боковите пошироко се обликувани, толку повеќе се мисли дека жената е поубаво облечена. Според овој начин на обликување на боковите во задниот дел на елекот тој е познат и под називот **боклија елек**.

Во средината на минатиот век должината на елекот рапидно се скратува со што веќе се добива еден нов облик, така што самите поли се рашируваат и стојат глокасто понагласени.

Опточувањето со гајтански апликации го вршат терзиите, со материјал што го подготвиле жените, а тоа се волнени конци во црна, црвена и бела боја наречени **оптока**. За таа цел најчесто се усукуваат по четири конци, а усукувањето се врши на вретено или, пак, конците се закачуваат на статичен предмет и со помош на прстите се **усукува оптоката**. Вака приготвената оптока терзијата ја аплицирал по рабовите притоа, оформувајќи ситни јазли наречени **сорки**. Паралелно со овој вид на украсување, во почетокот на XX век елеците се украсуваат и со цик-цак **ширити-кривале**⁸⁸ (купувани од блиските градски центри). Кај некои постари примероци може да се забележи и техника на везење во задниот дел на елекот, тоа се најчесто растителни мотиви кои се поставени на станот и полите, а поретко и на предниот граден дел.

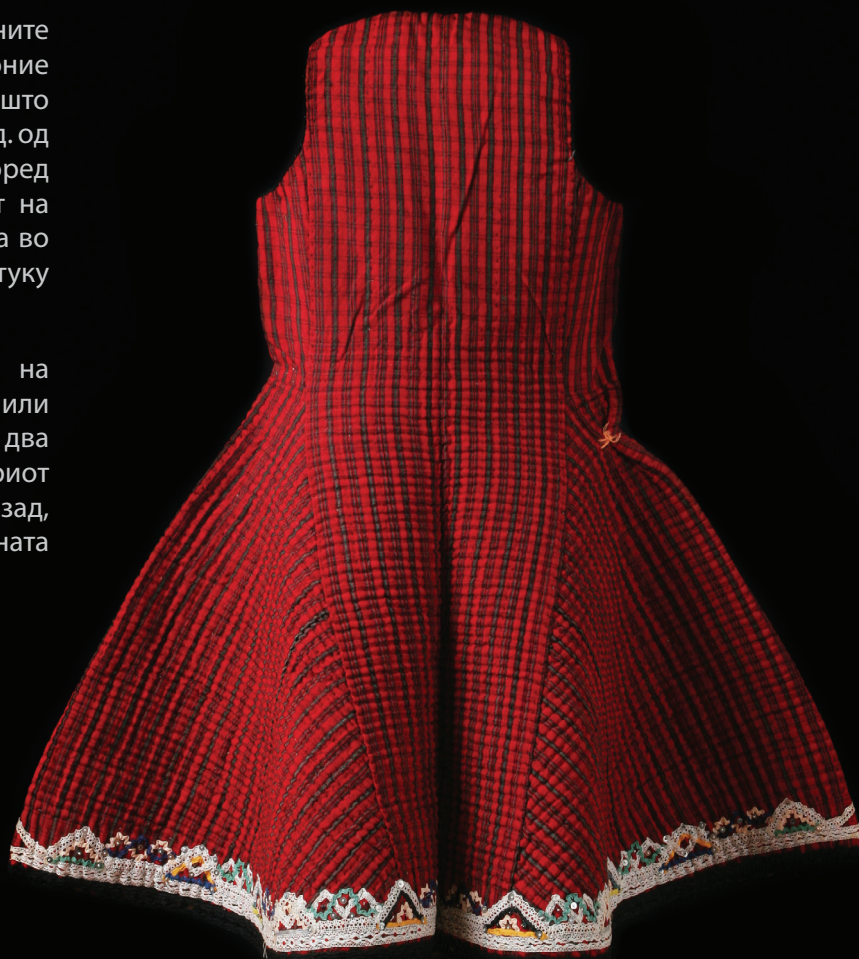
Според постарите информации некогашните елеци во овој предел биле многу слични со оние на соседниот предел од Скопска Блатија, на што укажуваат истражувањата вршени во 1958 год. од страна на Институтот за фолклор. Имено, според истите информации овие елеци кон крајот на XIX век биле подолги со помала широчина, а во предниот граден дел не биле рамно кроени туку украсувани со **рескасти цуцки**⁸⁹.

Во свечени прилики и во периодот на невестинството, најчесто до три години или до раѓањето на првото дете, се носеле по два елека еден врз друг. Кога ќе се облече вториот елек, неговите **поли** се **завртуваат** наназад, на што мошне илустративно укажува песната забележана во с. Долно Ѓуѓанци:

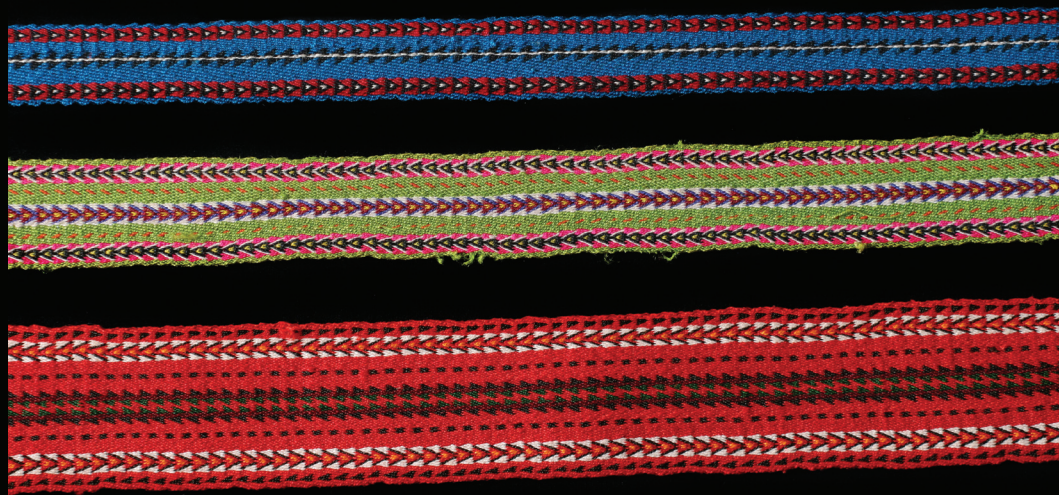
Млада Македонка, Султана девојка

заврнала поли, поли и рукави

*прегазила три реки кржави...*⁹⁰

допојасна облека антериче

СУНИЦА

уницата е вид на појас со должина до три метри и широчина до пет сантиметри. Се носи препашана околу половината и секогаш снагата ја држи стегната и исправена. Суницата се ткае **четворно** на разбој, но не се воведува во **брдо**, така што самото набивање се врши со **дрвен нож-бијач**⁹¹, направен специјално за ткаење на ваков вид текстилно творештво, што всушност претставува многу стара форма на ткаење.⁹² Со оглед на ограничената ширина на изработката, орнаментика е ситна со орнаментални форми именувани како: **секирки** и **близна**.⁹³ Во селата кои гравитираат кон Скопската Котлина суницата се сретнува и со називот **кемер**.⁹⁴ Податоците со кои располагаме укажуваат дека постарите појаси биле многу пошироки од суницата; биле ткаени во техника лито ткаење и биле именувани со општиот термин појас.⁹⁵

АНТЕРИЈА

 нтеријата е горна долга облека со долги ракави изработена од локалните терзии. По крој и украсување е иста како елекот со тоа што оваа облека има долги ракави до дланката. Изработена е од **алаџа** или **шарено**. Според техниката на изработување е иста како и елекот. Се носела до крајот на XIX век, а потоа антеријата ја заменува рудиментирана облека слична по изработка и украсување, но куса до половината.⁹⁶ Оваа облека се нарекувала **антериче** и се изработувала од црно кадифе, од внатрешната страна е наполнета со памук и во некои случаи штепувана на машина за шиене. Била карактеристична за побогатиот слој на население, а исто така се носела и во траурни моменти на жалост.

ПЕШКИР

ешкирите се скутини ткаени од волнена преѓа и памучен јаток, составени од две дипли. Се сретнуваат два вида скутини и тоа: **прави пешкири** и **упреко пешкири со краишта**.⁹⁷ Разликата помеѓу овие два вида скутини доаѓа според вертикалниот или хоризонталниот состав на диплите. Доколку диплите се поставени вертикално, таквата скутнина се нарекува **прав пешкир**. Кај овој вид скутина орнаментиката е распоредена најчесто во прави шарки. Според сеќавањата на постарите информатори постарите генерации носеле **прави пешкири**. Според тоа може да се претпостави дека истите важат за постари изработки. Додека другиот вид на скутина е **упреку пешкир со краишта**, диплите се поставени хоризонтално, односно паралелно една над друга на крајните делови со орнаментални форми наречени **краишта**.

Во периодот на невестинството, младите невести носат по две скутини една врз друга и тоа: прво се опашува скутината **упреко пешкир со краишта**, а над неа се препашува скутината **прав пешкир** со тоа што едниот крај се подига нагоре и се прикачува во крајките.⁹⁸

прав петкир со ткаени крајки

прав петкир со крајки од британки

Околу половината скутините се врзуваат со специјално за таа намена изработени врвки наречени **крајки**. Тие се прекрстуваат одзади, а се заврзуваат однапред. За најстар вид се сметаат оние крајки плетени од четири преѓи, но се сретнуваат и **крајки ткаени четворно**.⁹⁹ Постапката и во овој случај е иста како и кај изработката на суниците, и тие не се воведуваат во брдо, туку се набиваат со дрвен, нож специјално наменет за ткаење. Се изработувале и ткаени на разбој **правени од бришалки** што биле во употреба во XX век. Тие се карактеризираат со ситни орнаментални форми во духот на бришалките, карактеристични за овој предел. Најнова појава претставуваат **монистрените крајки** изработувани од разнобојни монистра со мотиви во најразлична форма.

унреко петжири сос краишта

крајки од мониистра и
крајки од бришанки

Бришалка сос едно колце

БРИШАЛКА

Бришалката е дополнителен дел од носијата. Воглавно, таа е еднодиплена крпа со должина до еден метар, со краеве богато орнаментирани во комбинација од разни памучни, свилени и срмени конци. За најубави бришалки се сметаат **колестите бришалки**, со **едно коло**, но и со по **четири кола**. Бришалките се носат заденати во појасот и слободно пуштени паѓаат над скутината – **пешкирот**, истите можат да се носат вовлечени во џебот од **елекот**.¹⁰⁰

Бришалка сос четири колца

ЕЛЕЧЕ

елечето е куса безракавна облека изработена од срма, кадифе и домашно ткаени крпи – бришалки. Се облекува над **елекот**, а се сретнува во овој предел во неколку варијанти. Меѓу нив посебно интересно е **срменото елече**¹⁰¹ кое се носело во почетокот на XX век. Ова елече се купувало од терзиите-срмачии од соседните градски центри: Штип, Св Николе, Велес и Куманово. Според добиените информации вакви елечиња носело и турското население кое живеело на овој простор, а некои примероци се откупувале токму од Турците. Тоа е извезено со бела и жолта срма и аплицирани срмени ширити. На предниот граден и задниот дел е украсено со кружни мотиви наречени **колца**. Такво елече носеле млади невести во периодот на невестинството (првите години од бракот). Во XX век се појавиле уште два вида на елечиња од кои едното се изработувало од разнобојно **кадиве** (црн плиш) по рабовите опточено со жолт срмен ширит. Третиот вид елече е изработено од домашна ткаенина, или поточно од **бришалка**, по крој и големина е исто како и претходно опишаните елечиња, со таа разлика што е опточено со црн кадифен ширит и со позамантериска трака од тантела. Истото елече се сретнува и со називот **грбна манта**, што, пак, од своја страна, упатува на блискоста на ткаената **манта** што се носи на градниот дел од кошулата.

Кусите елечиња од овој вид во некои села се сретнуваат и со називот **џ'глче** што според една информаторка од с. Малино се поврзува со турски збор со исто значење. Овој податок укажува на сличноста во облекувањето на турското и македонското население од овој предел, што се потврдува и од следната информација: **мајка ми кажувала дека и нивните жени така носиле и нашите така носиле.**¹⁰²

елече – ц'гиче, направено од британки

срмено елече

елече од кагубе

ПОКРИВКИ ЗА ГЛАВА

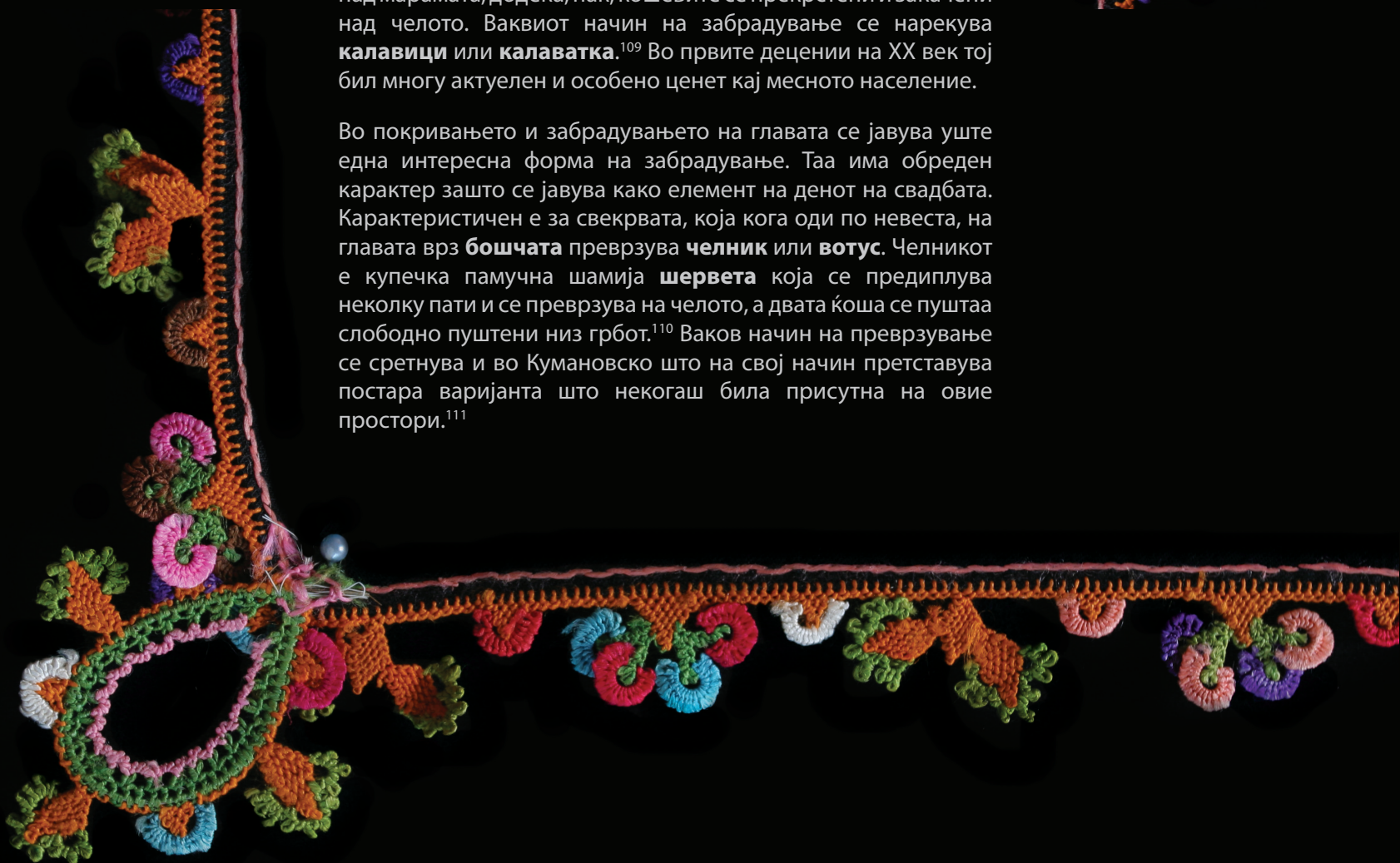
Покривањето и забрадувањето на главата кај жените е условено од повеќе фактори, а секако најдоминантен е временскиот фактор. Дека е најстара покривка за глава **бошчата**, уште на почетокот на минатиот век укажува Ј. Хаџи - Валиљевиќ.¹⁰³ Таа покривка се носела на три начина, со **пуштени краишта, преврлени краишта** и **забулена**.¹⁰⁴ Истата е составена од две дипли, а на краевите има долги слободно испуштени **рески** од основата на платното и потоа усукани. Орнаментирана е на долниот дел со прави шарки **преметанки** и **поведенки**.¹⁰⁵ И како таква таа се нарекува **права бошча**. За разлика од неа бошчата која на долните краеве е орнаментирана со ромбовидни форми наречени **колца** се нарекува **бошча сос колца** или **колајлија бошча**. Бошчите со колца се привилегија за младите невести и во времето на невестинството се носеле со специјални дрвени прачки кои се закачувале во кавракот од едното до другиот уво и врз нив се префрлала бошчата.

Во минатото специјална покривка за глава карактеристична била само за девојките покривката позната под терминот **самотвор**.¹⁰⁶ Самото име **самотвор** кој означува нешто што е рачно изработено во кругот на домашната селска средина како домашната изработка, најверојатно била слична на бовчата што ја носеле омажените жени. Меѓутоа, од почетокот на XX век таа била напуштена и заменета со свилена шамија **каврак**.¹⁰⁷ Имено, во истиот период, кога се повеќе станува достапна индустриската стока започнуваат да се носат куповни **црни свилени шамии сос гранки** по краевите. Се забрадуваат таканаречено **градски**, или поточно четвртастата покривка се предиплува на коше, се прекрива главата, а краевите одзади се прекрстуваат во тилот под косата и се заврзуваат на темето на главата во **кљумка**.¹⁰⁸ Честопати над оваа покривка се носи и **бовча** како остаток од некогашниот постар начин на покривање на главата.

Меѓу поновиот вид покривки карактеристични за минатиот век, спаѓа и покривката **каврак**, направена од еднобоен свилен материјал и многу вешто и впечатливо украсен со **сорки** вклопени во духот на целокупната носија. Начинот на забрадување е идентичен со забрадувањето на **црната свилена шамија сос гранки**. Во овој предел се сретнува и уште една покривка од памучно платно со квадратна форма, позната како **црна шамија**, украсена по рабовите со **сорки**; на трите кошиња таа е дополнително украсена со кружни форми од сорки со назив **колца**; и така обликувана на главата двете колца прекрстено паѓаат над челото. Истата забратка многу често се носи префрлена преку **кавракот** дијагонално предиплена на кош од кои двата краја се префрлаат одзади над марамата, додека, пак, кошевите се прекрстени и закачени над челото. Ваквиот начин на забрадување се нарекува **калавици** или **калаватка**.¹⁰⁹ Во првите децении на XX век тој бил многу актуелен и особено ценет кај месното население.

Во покривањето и забрадувањето на главата се јавува уште една интересна форма на забрадување. Таа има обреден карактер зашто се јавува како елемент на денот на свадбата. Карактеристичен е за свекрвата, која кога оди по невеста, на главата врз **бошчата** преврзува **челник** или **вотус**. Челникот е купечка памучна шамија **шервета** која се предиплува неколку пати и се преврзува на челото, а двата коша се пуштаа слободно пуштени низ грбот.¹¹⁰ Ваков начин на преврзување се сретнува и во Кумановско што на свој начин претставува постара варијанта што некогаш била присутна на овие простори.¹¹¹

млада невеста со ботча, пуштени краишта

млада невеста со ботча, преврлени краишта

млада невеста со ботча, забудена

бонча сос коља

правн бончи

црни свилени тамиши сос гранка

кавраџи

*млада невеста,
преврзана градски сос каврак*

млада невеста,
преврзана градски
сос црна свилена
тапија сос гранка

млада жена
во празнична
зимска носија
преврзана со
црна тачија

црна талија со сорки

црна тамија со сорки

млада невеста
преврзана калаваџи

млада жена преврзана со
црна тамија — забулена

свекрва сос четник

НАКИТ

Најзастапен накит во составот на овчеполската носија е монистрениот. Се изработувал од најситни монистри кои во техника на плетењес се обликувани најразлични форми и украси кои често се користеле како амајлии, но истовремено биле во функција да ја истакнат убавината на жената. Естетската функција е евидентна и од исказите на информаторите за овој вид украс велат: **ги носевме за тавра**.

Од монистрениот накит најзастапен е **кустекот**¹¹² кој како украс се носи околу вратот; **змијата** е исто многу чест украс, потоа разните **белегии** и **коланите од монистра**.

До крајот на XIX век во Овче Поле се носеле и **пафти**¹¹³ по форма округли, со назив **кубелии** за потоа да почнат да носат помали пафти наречени **колчавести пафти**.¹¹⁴

Како украс за на градниот дел се носеле разни **ѓердани**. Поимотните семејства на невестите им давале **ѓердани** со златни монети пришиени на црно гајтанче, но се носеле и сребрени **ѓердани** нанижани со стари пари кои на средниата ги придржувало сребрено копче, по што целиот **ѓердан** се викал **копче**.¹¹⁵

Во свадбениот циклус, посебна обредна функција имал еден специјален **ѓердан** кој за време на свадбата служел за **воведуење** на невестата во куќата на момчето. Овој **ѓердан** е од метална плетена жица на која се закачени мали листовидни трепки во техника на лиење се носел закачен за едниот крај на невестата на челото, поточно закачен на покривката за глава, додека другиот крај го држела свекрвата која ја **воведуела** невестата во новата семејна средина.¹¹⁶ Покрај сите овие метални и монистрени украси жените многучесто се кителе и со разни природни цвеќиња кои ги одгледувале во своите дворови. Китки со цвеќе најчесто се носеле на увото заденати во појасот над скутината. Во зимскиот период специјално за китење се чувала зеленика која за да добие златест сјај се излепувала со **варак**¹¹⁷ и како таква се носела задената над увото и на појасот.¹¹⁸

ЧОРАПИ И ОБУВКИ

 Во периодот на XIX век жените носеле чорапи орнаментирани со ситна орнаментика распоредена главно околу глуждовите **сред нога**, а нагоре биле еднобојни - бели.¹¹⁹ Подоцна започнале да се носат еднобојни чорапи, плетени најчесто од црна волнена преѓа. Основната плетачка техника била **две во лево, две во десно**, односно **ластик-чорапи** (ластик-плетка).¹²⁰

Обувките – **оп'нци** ги изработувале самите жени. Тие се состоеле од следните делови: **оп'нак** (кожата од која се прави опинокот), **опути** (плетка во вид на јамка низ која се провираат режанките) и **режанки** (врвки за стегање на опинокот).¹²¹ Покрај овој стар вид обувки, носеле и друг вид на опинци именувани како **оп'нци с'с ремени** што се изработувале во блиските градски центри.

Во периодот на невестинството жените носеле и еден вид на **влечки** што ги изработувале папуџиите во градските центри, што ги правеле од стари веќе доносени елечиња. Како понова варијанта правеле и **влечки** од крпи – **бришалки**.

опинци сос опути и режанки

начин на чешлање на
млада невеста со коње

5. ЧЕШЛАЊЕ

Жените ја носеле косата, долга, но начинот на чешлање бил прилично специфичен. Најпрво косата на челото се делела на **патец** и целата замазнета се заплетувала во тилот.

Според информации на информатори, родени кон крајот на XIX век, косата се плетела во една плетенка на која при крајот на плетенката се заплетувало и **коцле**, кое било карактеристично главно за младите невести, но се случувало **коцле** во редуцирана форма да носат и постари жени. Коцлето било сплетено во повеќе ситни исплетени плетенчиња до најмногу дванаесет.¹²² Во долниот дел на коцлето се закачувале ситни монети. Така обликувано коцлето, не се носело испуштено слободно низ грбот туку, се фаќало со крајките од пешкирот и естетски се распоредувало на задниот грбен дел за **да личи**.¹²³

Со прифаќањето на културните придобивки на новото време многу традиционални вредности се измениле и добиле поинаков контекст а со тоа се изменил и постариот начин на чешлањето и плетењето на косите и во овој случај се отфрлило и **коцлето**. До првите децении од минатиот век единствено го доносувале само постарите жени; помладите почнале косата да ја плетат во **две плетенки** истовремено да ги **мстат косите** (да ги фарбаат, најчесто со **к'на**).¹²⁴

Како остаток од некогашното китење со монети на коцлите, до неодамна бил задржан обичајот, на крајот од плетенките да се закачува сребрена монета најчесто **сребрен динар**.

Во циклусот на обреди сврзани со свадбата, интересен е иницијацискиот пример со обредното плетење на косата на девојката – идната невеста, на што укажува песната:

Не се нарадуј девојко

на ситна леса редена

косата ќе те оддели

од мајка, мори од татко,

*и од твоите мили братчиња.*¹²⁵

Во оваа смисла ќе истакнеме уште еден интересен пример. Имено, во посвадебниот период, поточно во четвртот по свадбата, **постарата месарија** и сече **целуси** на невестата (прамен коса над ушите), со што пред општествената заедница се покажува дека таа веќе е жена. Според некои информации од помлади информатори, сечењето на целуси се сметало за **тавра**,¹²⁶ што укажува дека неговата обредна функција е заборавена.

6. НЕВЕСТИНСКА НОСИЈА

Уште кон крајот на XIX век на денот на венчавката се носел **невестински фустан**, готов производ во духот на европската мода што се купувал од блиските градски центри.¹²⁷

Овој фустан е дводелен, односно составен од два дела: **полка** и **в'стан**. Под него се носел елек од **алаџа** или **шарено**,¹²⁸ односно комплетната традиционална невестинска носија во состав: **кошула**, **елек**, **суница**, **пешкир** и др.¹²⁹ Овој начин на облекување укажува на тоа дека напуштањето на традиционалните форми во интерес на оние што доаѓале од страна претставувале предизвик на кој Овчеполките не можеле да одолеат.

Како што е познато, од крајот на XIX век, во повеќе градски центри се поприсутна била европската мода која постепено, но сигурно продирала и во селските средини. Како што тоа е случај со северните велешки села каде што најрано се почувствувало влијанието на градската култура.¹³⁰ Во оваа насока подложна на исти влијанија се покажале и Овчеполците. После свадбата невестинскиот фустан се облекувал уште неколку пати и тоа на поголемите празници, главно во периодот на невестинството.

На денот на венчавката невестата на глава носела **венец** од виена лозова гранка, украсен со разни цвеќиња, босилок и топки од памук. Лицето се прекривало со **бело кавраче** и со срмени конци **какма** што паѓала до потколениците.¹³¹

Врз фустанот се облекувала и горна облека со ист назив како горниот дел од фустанот **полка**, но оваа облека е различна по крој и должина и направена е од црн тенок волнен материјал, со предници опточени со кожа од лисица. Овој вид горна облека била прифатена во првите децении на XX век.

При крајот на XIX век на глава невестите носеле и **фес** со голем **црн пискул** многу сличен на машкиот дополнет со сребрено тепелаче од **туч**, а фесот бил завиткан со **чалма** од **стамболско шамивче**.¹³²

невеста почеток на XX век

НАРОДНАТА НОСИЈА ВО ОВЧЕ ПОЛЕ

95

невеста почеток на XX век

невеста почеток на XX век во градска носија
со задржани елементи од селската носија

невеста крај на XIX век

вута за мало дете

7. ДЕТСКА НОСИЈА

Во периодот од раѓањето, до петгодишната возраст, детската носија е мошне едноставна и оскудна. По раѓањето, таа се состои главно од неколку пеленчиња, а дури кога ќе застанат на нозе, им се преврзува еднодиплено волнено **потпашулче**, еднакво за обата пола, главно со практична функција.

На пет–шестгодишна возраст започнува диференцијацијата според полот. Од тој период машките и женските деца носат облеку карактеристични за составот на носијата на возрасните.

Носијата кај женските деца се состои од: **кошулче, елече, сунца и мало пешкирче**, додека машките носат: гаки, **кошулче тоска, елече, појас** дури и **колести чорапи**, но во празнични моменти и на малите машки деца им се опашувало скутина – **вута**, како кај возрасните мажи.¹³³

До средината на минатиот век, кога сеуште егзистирале формите на патријархалната култура, девојчињата во детството започнувале да ја плетат косата, а главата да ја преврзуваат со свилено **кавраче**, а машките започнувале да носат мали капи нажитени со метални монети.

Жители од село К'тање, 1936 година

8. ЗАКЛУЧОК

Народната носија во Овче Поле, следена во временски рамки од средината на XIX век, најпрво преку постојаната стручна литература, а потоа и преку неколкугодишните истражувања на овој терен, покажаа дека истата со извесни трансформации се задржала статична во нејзината позната форма, сè до пред неколку децении. Оваа носија ја карактеризираат облековни елементи со изразено локално регионално обележје, но во неа се присутни и општи елементи карактеристични за балканската култура на облекување. Некои од нив, како на пример, платнената кошула (машка и женска), машките платнени гаќи, појасот како и скутината застапена истовремено и во составот на машката носија, се сметаат за облековни делови што се надоврзуваат на постарата културна традиција. Меѓутоа, објективно гледано, во оваа носија на прв план избиваат облеки и облековни делови и украси забележливо турско – ориентално влијание присутно и кај носиите во други делови од Источна Македонија. Основно во таа насока се **пругастото платно, кенар платно** од кое што се изработувале женските и машките кошули како и машките гаќи истото се однесува и на специфичната ригеста лито-ткаена волна ткаенина **алаџа** или **шарено**, за изработка на горните машки и женски облеки **елекот** и **антеријата**. Во поглед на украсувањето, турско – ориенталниот дух може да се следи преку застапеноста на полихромните рачно плетени тантели: **сорки, цуцки** и **ои** во вид на украсни бордури застапени на рабовите кај некои облеки, но истовремено и кај некои од дополнителните облековни делови.

Причините за ваквото мошне нагласено турско – ориентално влијание во формирањето на овчеполската носија во прв план е историското минато на пределот Овче Поле. Сепак, се наметнува прашањето за првобитните одлики на носијата кај овдешното македонско население.

Summary

This diplome work introduces the result of several years of personal field of research of the traditional costumes worn in the region of Ovce Pole, completed with the information found in the available expert ethnological literature. This costume is characterized with clothing elements which have expressive local and regional features, containing also the basic elements typical for the Balkan folk culture of dressing. Some of them, for example, the linen shirt (male and female), the male linen trousers, the **“pojas”** (belt) as well as the **“skutina”**, which is also found in the male costume, are considered to be garments which can be related to the old Slavic and Balkan cultural inventory of clothing. However, speaking objectively, in the physiognomy of this costume emerge primarily clothes, garment elements and ornaments with a noticeable Turkish and oriental influence. In this direction the most essential element is the striped linen – **“kenar”** linen, which served for the creation of the male and female shirts, as well as the male trousers, and the characteristic striped **“lito”** weaved woolen fabric traditionally called **“aladza”** or **“sareno”**, which served for the making of the male and female overclothings called the **“elek”** and **“anterija”**. As for the decoration, the Turkish and oriental spirit can be noticed through the presence of the polychromous hand knitted laces, known as: **“sorki”**, **“cucki”** or **“oi”**, which are decorative laces that can be found on the edges of some garments, but also on some additional clothing elements.

The observing of these characteristics has imposed the process of their discovering in the costumes of the neighbouring and distant parts and regions, which on the other hand demonstrated that some of the elements typical for this costume are more or less present in these other costumes as well.

Машка носија - периодизација, трансформација и губење

Облека, обелковен дел, украc	середина на XIX век	крај на XIX век	почеток на XX век	период меѓу двете војни	средината на XX век
кошули:					
- тоска	+	+	+	+	+
- ајта	+	+	+	-	-
- кратко кошулче	+	+	+	+	+
гаќи	+	+	+	+	+
сиври	+	+	+	-	-
литарки	+	+	+	-	-
појас	+	+	+	+	+
бришалки	+	+	+	+	+
вута	+	+	+	+	+
елече	+	+	+	+	+
долама	+	+	+	-	-
кожуф	+	+	+	+	-
кунтеш	+	+	+	+	-
накит					
- кустек	?	?	+	+	+
- танче	?	?	+	+	+
капи					
- фес	+	+	+	-	-
- комитска капа	-	+	+	-	-
- капа со стреа	-	-	-	+	+
чорапи колести	+	+	+	-	-
подвески					
- ткаени	+	+	+	-	-
- монистрени	-	-	+	+	+
опинци	+	+	+	+	+
емени	+	+	-	-	-

Женска носија - периодизација, трансформација и губење

Облека, обелковен дел, украс	средина на XIX век	крај на XIX век	почеток на XX век	период меѓу двете војни	средината на XX век
кошули					
- рокла кошула	+	+	+	+	+
- тресен кенар кошула	+	+	+	-	-
- кусо кошулче	?	+	+	+	+
манта	?	+	+	+	+
елек					
- лит елек	+	+	+	+	-
- пребиран елек	?	+	+	+	+
суница	+	+	+	+	+
пешкири					
- прав пешкир	+	+	+	+	+
- упрело пешкир со краишта	?	+	+	+	+
елече					
- сремено елече	?	+	+	-	-
- кадивфено елече	?	-	+	+	-
- елече од бришалки	?	-	+	+	-
антериче	?	+	+	+	-
бришалки	+	+	+	+	+
покривки за глава					
- бошча	+	+	+	-	-
- црна шамија со гранки	-	+	+	-	-
- каврак	-	-	+	+	+
- црна шамија со сорки	-	-	+	+	+
накит					
- кустек	?	?	+	+	+
- змија	?	?	+	+	+
- белегзии	?	?	+	+	+
- пафти	+	+	+	-	-
коцел	+	+	+	-	-
чорапи					
- со орнаменти	+	+	+	-	-
- без орнаменти	?	-	+	+	+
опинци	+	+	+	+	+

Користена литература:

- Васић, Павле, Ношња народа Југославија кроз историју, Београд 1968
- Велева, М., Лепавцова, Евг. Български народни носии, том IV, София 1988
- Видиниќ, Горданче, Забрадување и покривање, Музеј на Македонија, Скопје, 2001, (каталог за изложба)
- Давчевски, Блаже, Ѓуришкото поднебје, Скопје, 1986
- Делиниколова, Зорка, Народниот накит и китење во Македонија, Музеи на Македонија, Скопје 1982, (каталог за изложба)
- Здравев, Ѓорѓи, Празничното облекување при колективното прославување на селските празници во македонското патријархално село, Етно – културолошки Зборник, кн. IV, Сврљинг, 1998
- Здравев, Ѓорѓи, Македонски народни носии I, Матица Македонска, Скопје, 1996
- Здравев, Ѓорѓи, Ориенталните тантели и тантеларски техники во Македонија, Македонски Фолклор, 31, Скопје, 1983
- Здравев, Ѓорѓи, Текстилот на народно творештво и народната носија во Титовелешко, Македонски Фолклор, 22, Скопје, 1988
- Здравев, Ѓорѓи, Народните тантели, сорки во Овчеполието, Македонски Фолклор, 5, Скопје, 1975
- Здравев, Ѓорѓи, Текстилот на народно творештво во Радовишко – Струмичкиот регион, Зборник од XXXI конгрес на СЗФЈ, Радовиш, 1984, Скопје, 1986
- Јаневски, Владимир, Чешлање и плетење на коса кај девојка во с. Скочивир, Битолско, Етнолог, бр 14, Скопје 2012
- Књчов, Васил, Македонија, Етнографија и статистика, Софија, 1900
- Крстева, Ангелина, За некои развојни фази на шопските носии во Македонија, Балканославика, 25, Прилеп 1998
- Крстева, Ангелина, Народната носија во Скопска Блатија, Музеј на град скопје, Скопје, 1998
- Македонија како природна и економска целина, Институт за Национална историја – Скопје, Скопје, 1978
- Паликрушева, Галаба, Етносите и етничките групи во Македонија, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1996
- Петровић, Атанасије, Народни живот и обичаји у Скопској Црној Гори, Српски етнографски зборник, VII Обичаји народа српског I, Београд, 1907
- Петрушева, Аница, Скутината како составен дел од машката носија во Македонија, Гласник на Етнолошкиот музеј, Скопје, 1960
- Петрушева, Аница, Прегаче из Скопске Блатије, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 22 – 23, Београд, 1960
- Петрушева, Аница, Некои балкански предсловенски и старословенски елементи во народните носии во Македонија, Etnoloski pregled knj. 15, Beograd 1977
- Петрушева, Аница, Народните носии, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје, 1996
- [Петров, Ѓорче], Материјали по изучувањето на Македонија, Софија, 1896
- Светиева, Анета, Шопско – Брегалничка етнографска целина прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор, Балканославистика 28-29, Прилеп, 2001
- Томоски, Томо, Македонија низ вековите, градови-тврдини-комуникации, Матица македонска, Скопје, 1999
- **Trifunovski, Jovan, F.**, *Ovčepoljska kotlina*, Zbornik na narodni život i običaje, knjiga 42, Zagreb, 1964
- Трифуновски, Јован, Ф., Десет раселени села од Овчеполската Котлина, Годишен Зборник на Природно – математичкиот факултет на Универзитетот св. Кирил и Методиј во Скопје, книга 12, 1959
- Филиповић, Миленко, С., Етничке прилике у Јужној Србији, Споменица 25 – годишњице ослобођења Јужне Србије, 1912 – 1937, Скопје, 1937
- Филиповић, Миленко, С., *Обичаји и веровање у Скопској котлини*, Српски етнографски Зборник, Живот и обичаји народни, књига 24, Београд, 1939
- Филиповић, Миленко, С., Етнолошке белешке из северних велешких села, Гласник Етнографског Музеја, VII, Београд 1932
- Филиповић, Миленко, С., Бећарнице и кућарице у Скопској Котлини, Зборник радова на III конгресу словенских географа и етнографа у Југославији, Београд 1932
- Хаџи – Васиљевић, Јован, Кумановска област, Јужна Стара Србија, књига прва, Београд, 1909
- Цвијић, Јован, Балканско Полуострво, Београд, 1991, (второ издание)
- Чичковић, Манојло, П., Варошица Свети Никола на Овчем Пољу, Гласник Скопског научног друштва, Одељење друштвених наука, Скопје, 1936.

Список на информатори

- Информаторка, Вена Петрушевска, родена 1909 година во с. Винце, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Ѓевка на Димчета, родена 1920 година во с. Винце, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Даница Јовановска, родена 1930 година во с. Винце, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Параскева Павловска, родена 1924 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Јордан Јакимовски, роден 1922 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Љуба Јакимовска, родена 1921 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Драга Смилевска, родена 1917 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Трајче Смилевски, роден 1923 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Стојна на Славко, родена 1912 година во с. Малино, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Дарка Досева, родена 1929 година во с. Долно Ѓуѓанци, мажена во с. Малино, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Милица на Борис, родена 1912 година во с. Кокошиње, мажена во с. Малино, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Вимка ?, родена 1922 година во с. Трстеник, а мажена во с. Стањевци, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Наце Миланов, роден 1928 година во с. Стањенци, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Марија Димова, родена 1922 година во с. Долно Ѓуѓанци, а мажена во с. Стањевци, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Даринка Машева, родена 1922 година во с. Кокошиње, а мажена во с. Павлешинци, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Гуна Илиева, родена 1919 година во с. Павлешинци, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Стое Илиев, роден 1925 година во с. Павлешинци, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Никулета Афремова, родена 1918 година во с. Трстеник, сопствени теренски истражувања.
- Инофрматорка, Невенка Мишева, родена 1932 година во с. Трстеник, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Јованка Јованова, родена 1918 година во с. Сопот, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Донка Трајкова, родена 1922 година во с. Сопот, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Славна Стоева, родена 1930 година во с. Ѓуѓанци, мажена во с. Преод, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Русе Гелев, роден 1921 година во с. Преод, сопствени теренски истражувања.
- Информатор, Стое Ѓорѓиев, роден 1933 година во с. Преод, сопствени теренски истражувања.
- Инофрматорка, Видимка Гелева, родена 1919 година во с.. Трстеник, а мажена во с. Преод, сопствени теренски истражувања.
- Инофрматорка, Милка Гонева, родена 1914 година во с. Ерџелија, а мажена во с. Преод, сопствени теренски истражувања.
- Информаторка, Велика Велкова, родена 1926 година во с. Крушица, сопствени теренски истражувања.

Терминолошки речник:

- Ајта – вид машка кошула.
- Алаџа – пругаста лито-ткаена волнена ткаенина.
- Алово – црвено.
- Алова алаџа – пругаста волнена ткаенина со црвен доминантен колорит.
- Антерија – машка и женска горна облека изработена од пругаста ткаенина алаџа.
- Басма – памучен индустриски материјал.
- Белосајки – етноним за жените од Кумановско.
- Белегзиа – монистрена алка – гримна.
- Бијач – дрвена направа која служи за набивање при ткаење, во случај кога не се користи брдо.
- Блаќани – жители на Скопска Блатија.
- Близна – ткајачка техника и назив на орнамент, вткаен на појасите.
- Богасија – памучен индустриски материјал.
- Богословскоколце – вид на женско забрадување.
- Бокови – глокасто кроени делови на заден дел од горна женска облека елек.
- Боклијаелек – горна женска облека од пругаста ткаенина во задниот дел глокасто раскроена.
- Бошча – домашно ткаена, женска покривка за глава, составена од две дипли.
- Брдо – дело од разбој, служи за набивање на ткаеницата при ткаење.
- Брканаалаџа – пругаста волнена ткаенина во црн колорит.
- Бришалка – домашно ткаена крпа со ситни ткаени орнаменти на краевите.
- Бочњаци – кројни делови што служат за странично проширување на кошулите.
- Варак – златна фолија што се лепи на украсни цвеќиња.
- Венец – невестински атрибут сплетен од природни свеќиња, а се носи на денот на свадбата.
- Врчкана тоска – машка кошула, долга до колена, од струкот надолу кроена со клинест парчиња, предиплени во ситно плисе.
- Вута – машка скутина, составена од две дипли.
- Гаќи – машка голна облека од памучна ткаенина.
- Гуња – горна машка клашнена облека, се носи на денот на свадбата.
- Дрвеннож – служи за набивање при ткаење, го заменува брдото.
- Долама – машка горна облека со ракави долга до колковите, направена од клашна.
- Елек – машка и женска горна облека без ракави и е направена од пругаст материјал.
- Емении – вид на кондури направени од сштијан.
- Забулена – вид на женско забрадување.
- Зејтинлија – зелена боја.
- Земјанка – вид на колиба, каде се одвиваат колективни женски работи.
- Земник – вид на колиба каде се одвиваат колективни женски работи.
- Змија – украсен детал направен од монистра во вид на змија.
- Сиври – машка долна облека направена од волнен домашно ткаен материјал, украсен по составните делови со гајтанска апликација.
- Суница – појас, со ситна линеарна орнаментика.
- Кавелија – кафена боја.
- Каврак – женска свилена покривка за глава, украсена со тантели од страните.
- Какма – тенки срмени конци, ги носи невестата на денот на свадбата закачени на образите.
- Калавази – вид на женско забрадување.
- Кемер – појас.
- Кенар – линеарни орнаменти на памучно платно.
- Кенарноплатно – памучно платно со линеарни орнаменти.
- К’на – боја за коса.
- Колестичорапи – машки плетени чорапи со доминантни колористични решенија ромбови.
- Колца – орнамент во ромбоидна форма.
- Коло – орнамент во ромбоидна форма.
- Копче – накит за на гради потките со монети.
- Котрл’к – предел во Овчеполието.
- Которци – жители на Котрл’к.
- Кожу – горна машка облека направена од јагнешка кожа.
- Коцел – ситни плетенчиња се заплетуваат во сопствената коса.
- Крајки – врвки кои служат за престојнување на скутината.
- Кривале – индустриски ширит, се пришива на горни облеку.
- Крстенкенар – памучна ткаенина со вкрстени линеарни шарки.
- Кубелии – вид на пафти.

-Кусокошулче – рудиментирана кошула од која се останати замо ракавите и горниот дел.

-Кунтеш – горна сточарска облека од темна клашна.

-Куќарка – вид на колиба каде се одвиваат колективните женски работи.

-Леса – ситни плетенчиња од природна коса или волнени конци.

-Литарки – машка долна облека од домашно ткаена волнена ткаенина без украсни апликации.

-Литиелеци – горна женска облека од пругаста волнена ткаенина без постава.

-Литоткаено – едноставно ткајачка техника.

-Манта – парче ткаенина, се носи на градниот дел врз кошулата.

-Месарија – женско лице задолжено околу некои обредни дејствија.

-Ои – тантели, плетени чипки.

-Оптока – гајтански апликации кои се пришиваат на крајните делови од облеките.

-Оп’цисоремени – вид на кондури.

-Опути – јамки за затегнување на опинокот.

-Пафти – метални украси во куржна форма, се носат над скутината.

-Пешкир – женска скутина од две дипли.

-Пискул – киска од свилени конци, се носи закачена на фесот.

-Пласта – фриз со орнаменти поставени еден до друг.

-Поведенки – вткаен орнамент на покривката за глава бошча.

-Подвески – придружници на чорапите.

-Поли – предни кројни делови од горната женска обелека елек.

-Полка – горна женска облека, дел од невестинскиот фустан, но може да биде и посебна облека, црна чоја на предниците украсена со крзно и лисица.

-Потпашулче – детска скутина која се носи во првите години од животот.

-Правпешкир – скутина составена од две вертикално поставени дипли.

-Правкенар – памучна ткаенина на краевите по должината-линеарни орнаменти.

-Пребиранаалаца – пругаста ткаенина штепана и набирана во самото шиене.

-Преметанки – вткаен орнамент на покривката за глава бошча.

-Ребра – орнамент од чорапи.

-Режанки – врвки за прстегнување на опинците.

-Рокла – манжетна.

-Самотвор – покривка за глава.

-Секирки – орнаменти на чорапи и женски појас.

-Сорки – тантела, плетена чипка.

-Спринки – лакавци.

-Стан – кроен дел од кошула и горна облека.

-Тавра – турско-арапски збор кој означува манир, доблест или поголема важност на индивидуа со носење на некој дел од облека.

-Танче – монистрен украс со кој ороводецот дава знаци во текот на орото.

-Тоска – машка кошула.

-Тоскаодбогасија – машка кошула од индустриско платно.

-Тресенкенар – памучно платно со мешана волнена основа при што е добиена релјефна структура на материјалот.

-Ќустек – монистрен ѓердан.

-Упрекосопешкирнакраишта – скутина составена од две хоризонтално поставени дипли.

-Учкур – врвка со која се стегаат гаќите во летниот состав на носијата.

-Фута – машка скутина состанева од две дипли.

-Фес – овална машка капа.

-Целуси – прамен коса од над ушите кој паѓа низ образите.

-Црноцупки – женско население од Источен дел на Славиште.

-Цуцки – тантели, плетени чипки.

-Чажива – црвеникаво кафеава боја.

-Чалма – правоаголна крпа обмотана околу главата.

-Челник – памучна шамија предиплена неколку пати и преврзана околу челото, а го носат свекрвите на денот на свадбата.

-Четворноткаено – сложена ткајачка техника.

-Џ’глче – кратко елече.

-Шалкокенаар – памучна ткаенина по целата ширина со линеарни орнаменти.

-Шарено – пругаста волнена ткаенина.

-Шервета – куповна памучна марама.

- 1 Т.Томоски, Македонија низ вековите - Градови, тврдини, комуникации, Матица македонска, Скопје 1999, 225; J.F.Trifunovski, Ovčepoljska kotlina, Zbornik na naroni život i običaje, knj.42, Zagreb 1964, 585.
- 2 Т.Томовски, Македонија низ вековите... 225
- 3 А.Петрушева, Народните носии, Етнологија на Македонците, МАНУ, Скопје 1996, 154.
- 4 Ј.Трифуновски, Десет раселени села во Овчеполската Котлина, Годишен зборник на Природно-математичкиот факултет во Скопје, Скопје 1961, 155.
- 5 Т.Томовски, Македонија низ вековите... 226.
- 6 Т.Томовски, Македонија низ вековите... 239.
- 7 Т.Томовски, Македонија низ вековите...239; [Ѓ.Петров], Материали по изучуването на Македонија, София, 1896, 212; М.Р.Чучковић, Варошица Свети Никола...278.
- 8 J.F.Trifunovski, Ovčepoljska kotlina...604;М.Р.Чучковић, Варошица Свети Никола...278.
- 9 М.С.Филиповић, Обичаји и верованје у Скопској Котлини, Српски етнографски зборник, Живот и обичаји народни, кнј.24, Београд 1939.
- 10 В.Кънчов, Македоя. Етнография и статистика, София, 1896,207,215,232,233.
- 11 М.С.Филиповић, Етничке прилике у Јужној Србији, Споменица 23-годишњице ослобођења Јужне Србије 1012-1937, Скопље 1937, 408-409
- 12 А.Светиева, Шопско – Брегалничка етнографска целина, прилог кон класификацијата на македонскиот етнографски простор, Балканославика 28-29, Прилеп 2001,79
- 13 Ј. Цвијић, Балканско Полуострово, Београд 1991, (второ издание) 204-205; J.F.Trifunovski, Ovčepolska kotlina, Zbornik za... 607
- 14 Македонија како природна и економска целина, ИНИ – Скопје, Скопје 1978, 152
- 15 J.F.Trifunovski, Ovčepolska Kotlina... 607
- 16 J.F.Trifunovski, Ovčepolska Kotlina, 618-619
- 17 М.С.Филиповић, Обичаји и веровање... 5; Информаторка Гуна Илиева, родена 1919 година во с. Павлешенце, сопствени теренски истражувања
- 18 Т.Томовски, Македонија низ вековите... 228
- 19 Информаторка, Стојна Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања
- 20 Информаторки: Параскева Павловска, родена 1924 година во с. Сушица; Стојна на Славко, родена 1912 година во с. Малино, сопствени теренски истражувања
- 21 А.Крстева, За некои развојни фази на шопските носии во Македонија, Балканославика 25, Прилеп 1998,95
- 22 Ѓ. Здравев, Македонски народни носии I, Скопје 1996, 6
- 23 Г. Паликрушева, Етносите и етничките групи во Македонија, Етнологијата на Македонците, МАНУ, Скопје 1996, 12-14
- 24 А.Светиева, Шопско – Брегалничка... 77
- 25 А. Петрушева, Некои балкански предсловенски и старословенски елементи во народните носии во Македонија, Etnoloski pregled knj.15, Beograd 1977, 97, 98.
- 26 Ѓ. Здравев, Ориенталните тантели и тантеларски техники во Македонија, МФ, 31, Скопје 1983, 151
- 27 Информаторка, Милка Гонева родена 1914 година во с. Ерџелија, мажена во с.Преод; Стојна на Славко, родена 1912 година во с. Малино; АИФ, папка 16/1, Овче Поле, рег. Бр. 408.
- 28 Ат.Петровић, Народни живот и обичаји у Скопској Црној Гори, СЕ36,

- VII, Обичаји народа Српскога, I, Београд 1907, 471; А.Крстева, Народната носија од Скопска Блатија, Музеј на град Скопје, Скопје 1998, 17; Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...91, 114
- 29 В.Јаневски, Чешлање и плетење на коса кај девојка во с. Скочивир, Битолско, Етнолог, бр 14, Скопје 2012, 211-219.
- 30 А.Петрушева, Некои балкански и предсловенски... 99.
- 31 П.Васић, Ношња народа Југославије кроз историју, Београд, 1968, 18,19.
- 32 А.Петрушева, Прегаче из Скопске Блатија, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ.22-23, Београд 1960, 21.
- 33 А.Петрушева Скутината како составен дел од машката носија во Македонија, Гласник на Етнолошкиот музеј, Скопје, 1960, 49.
- 34 Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во ц. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 35 Ј.Хаџи – Васиљевић, Кумановска област, Јужна Стара Србија, књига прва, Београд, 1909, 300.
- 36 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии, 133.
- 37 На истото место,133; Б.Давчевски, Ѓуришкото поднебје, Скопје 1986, 44.
- 38 Информатор, Русе Гелев, роден 1921 во с.Преод, сопствени теренски истражувања.
- 39 АИФ, рег.бр.403.
- 40 А.Крстева, Народната носија од Скопска...23
- 41 Б.Давчевски, Ѓуришкото...44; Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...133.
- 42 Информаторка, Драга Смилевска, родена 1917 година во с. Сушица, сопствени теренски истражувања.
- 43 Информаторка, Милка Гонева, родена 1914 година во с.Ерџелија, мажена во с.Преод, сопствени теренски истражувања.
- 44 Б.Давчевски, Ѓуришкото...45;Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...133
- 45 АИФ, рег.бр.408.
- 46 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...133,134.
- 47 А.Петрушева, Скутината како составен...40
- 48 На истото место,49
- 49 Информатор, Јордан Дамјановски, терзија од село Џидимирци, сопствени теренски истражувања
- 50 Б.Давчевски, Ѓуришкото...45;Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...133.
- 51 Ј.Хаџи – Васиљевић, Кумановска област...304;Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...200
- 52 Информатор, Љубе Илиевски, терзија, роден 1920 година во с.Винце, сопствени теренски истражувања.
- 53 Ј.Хаџи – Васиљевић, Кумановска област...303
- 54 Б.Давчевски, Ѓуришкото...45,46.
- 55 А.Петрушева, Народните носии, Етнологија на Македонците...154.
- 56 Ј.Хаџи – Васиљевић, Кумановска област...299.
- 57 Информаторка, Гуна Илиева, родена 1919 година во с.Павлешилци, сопствени теренски истражувања.
- 58 АИФ, рег. бр. 409
- 59 АИФ, рег.бр. 408
- 60 Податоците се добиени 1999 година во село Немањици
- 61 Ј.Хаџи – Васиљевић, Кумановска област...300
- 62 АИФ. рег.бр. 408.
- 63 АИФ. рег. бр. 408,409
- 64 Боењето – мстењето на коците се практикувал на традиционален начин кој се изведувал со црвеница земја така што определен број на денови перѓата се чувала во калта за покасно да добие црвеникавокафеава боја, односно чагива.
- 65 АИФ, рег.бр. 409
- 66 АИФ, рег.бр. 408
- 67 Инфотматорка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 68 Информаторка, Велика Велкова, родена 1926 година во с.Крушица, сопствени теренски истражувања.

- 69 Информаторки: Невенка Мишева родена 1932 година во с. Трстеник; Јованка Јованка Јованова родена 1918 година во с.Сопот, сопствени теренски истражувања.
- 70 Информаторки: Стојна на Славко, родена 1912 година во с. Малино; Стојна Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 71 Ѓ.Здравев, Народните тантели сорки во Овчеполето, МФ, 5, Скопје 1975,17; АИФ, рег.бр. 408
- 72 Ѓ.Здравев, Народните тантели... 20; Информаторка Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с.Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 73 Ѓ.Здравев, Народните тантели... 18.
- 74 Ѓ.Здравев, Народните тантели сорки...20;
- 75 На истото место, 35
- 76 АИФ, рег.бр. 409; Информаторка, Стојна на Славко, родена во 1912 година во с. Малино, сопствени теренски истражувања
- 77 М.С.Филиповиќ, Беѓарнице и куѓарнице у Скопској Котлини, Зборник редова на III Конгресу словенских географа и етнографа у Југославији, 1930, Београд 1932, 250-254
- 78 Ѓ.Здравев, Народните тантели... 18; Информаторка, Донка Трајкова, родена 1922 година во с. Сопот, сопствени теренски истражувања
- 79 Ѓ.Здравев, Празничното облекување при колективното прославување на селските празници во македонското патријахално село, Етно-културолошки ЗБОРНИК, књ.ІV, Сврљинг 1998,89
- 80 АИФ, рег.бр. 408
- 81 Ј.Хаџивасилевиќ, Кумановска област... 307
- 82 АИФ, рег.бр. 413
- 83 Б.Давчевски, Ѓуришкото... 49; Ѓ.Здравев, Македонски народни носии... 134.
- 84 Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања
- 85 АИФ, рег.бр. 413
- 86 Информатори: Драинка Машева, родена 1922 година во с.Кокошиње, мажена во с.Павлешенци; Гуна Илиева, родена 1919 година во с.Павлешинци.
- 87 АИФ. рег.бр. 408; Информатори: Стојанка Јованова, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци; Јованка Јованова родена 1918 година во с.Сопот, сопствени теренски истражувања.
- 88 АИФ, рег.бр. 413
- 89 АИФ, рег.бр. 409
- 90 Информаторка, Стојанка Јованчева родена 1921 година во с.Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 91 АИФ, рег.бр. 408; Информатори: Невенка Мишева, родена 1932 во с. Трстеник, Донка Трајкова, родена 1922 година во с. Сопот, сопствени теренски истражувања.
- 92 А. Петрушева, Некои балкански предсловенски...101.
- 93 АИФ, рег.бр..408.
- 94 Информатори: Љуба Јакимовска, родена 1921 година во с. Сушица; Ѓевка на Димчета, родена 1920 во с. Винце, сопствени теренски истражувања.
- 95 АИФ, рег.бр. 409.
- 96 Б.Давчевски, Ѓуришкото... 49; Ѓ.Здраве, Македонски народни носии... 134.
- 97 АИФ. рег.бр. 403; Информаторки: Никулета Аврамова, родена 1918 година во с. Трстеник; Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 98 Информаторки: Марија Димова, родена 1922 година во с. Долно Ѓуѓанци, мажена во с. Стањевци; Гуна Илиева, родена 1919 година во с. Павлешинци, сопствени теренски истражувања.
- 99 АИФ, рег.бр. 403,409,408.
- 100 Ѓ.Здравев, Македонски Народни носии... 134.
- 101 Информатори: Стојанка Јонавчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, Даринка Машева, родена во с.Кокошиње, мажена во с. Павлешинци; Јованка Јованова родена 1918 година во с.Сопот, сопствени теренски истражувања.
- 102 Информаторка, Стојна на Славко, родена 1912 година во с.Малино, сопствени теренски истражувања.

- 103 Ј. Хаџи-Васиљевић, Кумановска област... 305.
- 104 АИФ, рег.бр. 409, 408
- 105 Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с.Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 106 Ј.Хаџи - ВасиљВасиљевић, Кумановска област... 305.
- 107 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...136.
- 108 Информаторка, Ѓевка на Димчета, родена 1920 година во с. Винце, сопствени теренски истражувања.
- 109 Според една информаторка од с. Ерџелија ваквиот начин на збрадување се нарекувал богословско колце кое се превземало од ц. Богословец, Информаторка, Милка Гонева родена 1914 година во с.Ерџелија, мажена во с.Преод, сопствени теренски истражувања.
- 110 АИФ, рег.бр. 408.
- 111 Ј.Хаџи - Васиљевић, Кумановска област...305; Г. Видиниќ, Забрадување и покривање, Музеј на Македонија, Скопје 2001, 11
- 112 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии I... 136
- 113 З. Делиниколова, Народниот накит и китење во Македонија, Музеи на Македонија, Скопје 1982, (каталог од изложба)
- 114 Б.Давчевски, Ѓуришкото...49
- 115 Информаторка, Гуна Илиева, родена 1919 година во с.Павлешинци, сопствени теренски истражувања.
- 116 Информаторка, Гуна Илиева, родена 1919 година во с.Павлешинци, Никулета Аврамова, родена 1918 година во с.Трстеник, Невенка Мишева, родена 1932 година во с. Трстеник, сопствени теренски истражувања.
- 117 Златна боја која се лепела за листовите на цвеќињата и се добивал ефект на злато.
- 118 Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања
- 119 АИФ, рег.бр. 408,409
- 120 АИФ, рег.бр. 409
- 121 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...136
- 122 АИФ, рег.бр. 409
- 123 Информаторка, Стојанка Јованчева, родена 1921 година во с. Долно Ѓуѓанци, сопствени теренски истражувања.
- 124 М.С.Филиповић, Етничке прилике у Јужној...446
- 125 АИФ, рег.бр. 409
- 126 АИФ, рег.бр. 413
- 127 АИФ, рег.бр. 413
- 128 АИФ, рег.бр. 413
- 129 АИФ, рег.бр. 413
- 130 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...137; М.С.Филиповић, Етнолошке белешке из северних велешких села, Гласник ЕМ, VII, 1932, 65, 66, 67
- 131 АИФ, рег.бр. 413
- 132 Ѓ.Здравев, Македонски народни носии...136
- 133 А.Петрушев, Скутината како составен...43-44

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

391(497.732)

ЈАНЕВСКИ, Владимир

Народната носија во Овче Поле / Владимир Јаневски. - Штип : НУ
Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј, 2012. - 121
стр. : илустр. ; 28 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 108-110. - Терминолошки
речник: стр. 111-114

ISBN 978-9989-2927-7-4

а) Народна носија - Овче Поле
COBISS.MK-ID 92896778

